

Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
Кабінет суспільно-гуманітарних предметів
Здолбунівський районний методичний кабінет

Програма
науково-практичного семінару
методистів української мови та літератури

**Формування
читацької компетентності школярів
у процесі вивчення української
літератури**

Досвід роботи вчителів української мови та літератури
Здолбунівського району

Рівне, 14.11.2018

Порядок проведення та регламент роботи

18 квітня 2018 року

- 09⁰⁰ – 10⁰⁰** Реєстрація учасників семінару. Ранкова кава.
- 10⁰⁰ – 10¹⁰** Відкриття семінару.
- 10¹⁰ – 14³⁰** Науково-практична частина семінару.
- 14³⁰ – 15⁰⁰** Підбиття підсумків. Вироблення методичних рекомендацій.

Місце проведення: Рівненський ОППО, вул. Чорновола, 74.

План семінару

- Відкриття семінару, визначення мети та завдань.
Піддубний Микола Адамович, методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів Рівненського ОППО.
- Інформаційний дайджест "Організація методичного супроводу навчання української мови та літератури в закладах загальної середньої освіти Здолбунівського району".
Пальчевська Ніна Борисівна, методист Здолбунівського районного методичного кабінету.
- Формування читацької компетентності школярів: проблеми і пошуки.
Піддубний Микола Адамович, методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів Рівненського ОППО.
- Майстер-клас "Організація читацької взаємодії учнів із текстом художнього твору" (на прикладі новели П. Велесика "Ониська").
Драчук Оксана Василівна, вчитель української мови та літератури Кунинської загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів Здолбунівської районної ради.
- Формування учня-читача засобами ігрової діяльності на уроках української мови та літератури.
Шепельчук Оксана Андріївна, вчитель української мови та літератури Дерманського НВК "Загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад" Здолбунівської районної ради.
- Педагогічна майстерня "Застосування різних форм роботи у процесі аналізу поетичного твору з метою формування читацької компетентності школярів".
Гаврилюк Оксана Володимирівна, вчитель української мови та літератури Рівненської української гімназії, кандидат педагогічних наук.
- Методичний практикум "Формування читацької компетентності школярів у процесі аналізу поезії Л.Костенко "Українське альфреско".
Піддубний Микола Адамович, методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів Рівненського ОППО.
- Підбиття підсумків, рефлексія результатів роботи. Вироблення методичних рекомендацій, закриття семінару.
Піддубний Микола Адамович, методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів Рівненського ОППО.

Піддубний Микола Адамович,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ: ПРОБЛЕМИ І ПОШУКИ

Читання – це віконце, через яке діти бачать,
пізнають світ і самих себе.

В.Сухомлинський

Читають усі, та ніяк не всі вміють читати.

Франсуаза Варан

Із першого вересня 2018 року учні перших класів в Україні почали працювати за новим Державним стандартом початкової загальної освіти, що забезпечує реалізацію Концепції "Нова українська школа". Відтак, навчання набуває компетентнісного спрямування й орієнтує освітян на формування в учнів предметних та ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці.

Компетентнісний підхід стосується не лише початкової, але й основної та старшої школи, у нашому випадку – української літератури. Кожна освітня галузь (мовно-літературна, іншомовна, математична, природнича, технологічна, мистецька та ін.) володіє освітнім потенціалом, необхідним для формування не лише предметних, а й ключових компетентностей. Цей потенціал має бути реалізований наскрізно у процесі навчання кожного предмета.

Наприклад, внеском літературної освітньої галузі

- у формування компетентності спілкування державною мовою є вміння, що виробляється в процесі навчання літератури, – розуміти україномовні тексти різних жанрів і стилів;
- у компетентність спілкування іноземними мовами – порівнювати оригінальні художні тексти та їх україномовні переклади; розуміння ролі іноземної мови як засобу пізнання іншого світу, збагачення власного культурного досвіду;
- у математичну компетентність – розвивати абстрактне мислення; установлювати причинно-наслідкові зв'язки, виокремлювати головну та другорядну інформацію; чітко формулювати визначення і будувати гіпотези;
- в основні компетентності у природничих науках і технологіях – критично оцінювати результати людської діяльності в природному середовищі, відображені у творах літератури;
- в інформаційно-цифрову компетентність – працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації;
- у компетентність уміння вчитися впродовж життя – визначати мету і цілі власної діяльності, планувати й організовувати їх, здійснювати задумане, рефлексувати й оцінювати результат; використовувати різноманітні стратегії навчання; користуватися різними джерелами інформації;
- у компетентність ініціативність і підприємливість – аналізувати життєву ситуацію з певної позиції; презентувати власні ідеї та ініціативи чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби;
- у соціальну та громадянську компетентності – толерантно відстоювати власну позицію в дискусії; аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань; уникати дискримінації інших у процесі спілкування;

- в обізнаність та самовираження у сфері культури – зіставляти специфіку розкриття певної теми (образу) в різних видах мистецтва; ідентифікувати себе як представника певної культури; визначати роль і місце української культури в загальноєвропейському і світовому контекстах; створювати тексти, висловлюючи власні ідеї;
- в екологічну грамотність і здорове життя – ілюструвати екологічні проблеми прикладами з художніх творів; бережливо ставитися до природи як важливого чинника реалізації особистості; розуміти переваги здорового способу життя.

Проте перехід на компетентнісні засади поки не відображений належним чином у методичному забезпеченні навчання, де все ще домінує знаннева парадигма, від якої школа починає відходити. Оновлені навчальні програми, підручники, робочі зошити та ін. не вирішують освітніх проблем. Учитель літератури потребує сьогодні науково-методичних настанов та практичних зразків щодо нового, відповідного компетентнісно орієнтованому підходу формулювання мети та визначення цілей уроку, розроблених науковцями компетентнісно зорієнтованих завдань як засобу реалізації означеного підходу, зразків аналізу художніх творів на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів.

Що стосується предметної літературної компетентності, вона пов'язана зі специфічними вміннями і навичками – формування *компетентного читача*, здатного до творчого читання, засвоєння художнього твору на особистісному рівні, спроможного вступати в діалог із текстом, перейматися думками і почуттями героїв, відзначати й оцінювати переваги мови художніх творів, користуватися основними літературознавчими поняттями.

В оновленій програмі з української літератури (5 – 9 класи) наголошено, що *"її змістове наповнення передбачає забезпечення можливостей для формування предметної (літературної) і ключових компетентностей"*. Про читацьку компетентність як головну, що має формуватися під час вивчення літератури в школі, у програмі не йдеться. Предметною компетентністю визначено літературну, яка трактується *"як готовність і здатність працювати з текстами різних художньо-естетичних систем, культурно-історичних епох, світоглядних орієнтирів, традицій і стилів: розуміти зміст прочитаного, з'ясовувати авторську позицію і художні засоби донесення її до читача, творити на основі прочитаного власні смисли щодо порушених проблем, висловлювати власну (подеколи критичну) позицію стосовно прочитаного, сприймати художній твір як чинник формування життєвого досвіду та соціально-психологічного й соціокультурного становлення"*.

За цією ж програмою, компетентним вважається читач, який володіє такою здатністю; визначено риси такого читача: *"стійкий інтерес до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити й творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури й поважати здобутки інших народів"*.

Лише у програмі для 10-11 класів (рівень стандарту) предметна компетентність уточнена як читацька.

Чому так важливо говорити сьогодні про формування вмінь читати й осмислювати прочитане?

Сучасний учень легше орієнтується в комп'ютері, аніж у текстовому форматі. Та все ж навички читання не втрачають актуальності, адже досі більшість інформації в соціальних мережах або текстова, або супроводжується текстом.

Якщо запитати учня, чи вмів він читати, це викличе з його боку, принаймні, здивування. Але якщо казати не про вміння складати літери у слова, а про сприйняття прочитаного, тоді, мабуть, виявиться, що для багатьох учнів проблема читання є дуже актуальною.

Великий Гете казав, що він усе своє життя вчився читати, але так і не опанував це мистецтво повністю. Що він мав на увазі? Звичайно, йдеться про розуміння прочитаного, у нашому випадку – художнього тексту.

Формування читача, читацької компетентності школяра є актуальною педагогічною проблемою, оскільки в умовах розвитку інформаційних технологій помітним є згасання інтересу учнів до художнього слова, що негативно позначається на їхньому подальшому житті.

Виникає запитання: яким має бути читацький розвиток, читацькі здібності, щоб повноцінно естетично взаємодіяти з твором? Літературознавці по-різному підходять до розв'язання цієї проблеми, проте традиційно всі сходяться на тому, що повноцінне сприйняття художньої літератури вимагає від читача значних інтелектуальних зусиль.

Хто ж вона – компетентна читацька особистість? Які ознаки їй притаманні?

Найперше – це здатність самостійно послуговуватися набутими знаннями й уміннями з метою знаходити, за потреби, інші, необхідні для розв'язання поставлених проблем. *"Компетентному читачеві, – як зазначено в навчальній програмі з української літератури – притаманні: сталий інтерес до читання, здатність уявляти і переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, вести діалог із текстом, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова".* [7]

Серед ключових компетентностей, запропонованих українським освітянським керівництвом, читацької компетентності не зазначено. Немає її і в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011). Лише в Державному стандарті початкової загальної освіти читаємо: *"Метою літературного читання є формування читацької компетентності учнів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності".* [1] Зі змісту тези випливає, що читацька компетентність у початковій школі трактується як ключова. У старшій школі йдеться про предметну літературну компетентність.

Щоб успішно реалізувати читацьку компетентність, потрібно чітко усвідомлювати її сутність, знати структуру. Компонентами її є складники "нижчого рівня", кількість яких у дослідженнях науковців різниться. Узагальнено їх можна визначити так (за А.Фасолею):

- *літературознавча* (здатність застосовувати літературознавчі знання й уміння для інтерпретації та аналізу художнього твору, налагодження діалогу з текстом (автором, героями), самим собою, іншими читачами, знаходження в ньому авторських і творення власних смислів);
- *інформаційна* (готовність працювати з різними джерелами інформації, знаходити та опрацьовувати її);
- *емпатійно-образна* (спроможність уявляти прочитане, співпереживати, мислити образами);
- *естетично-аксіологічна* (здатність оцінювати художній твір з естетичних позицій, розглядати зміст, учинки героїв, авторську позицію з погляду національних і загальнолюдських цінностей);
- *творчо-мовленнєва* (здатність обґрунтовувати власну думку, створювати тексти, будувати зв'язні висловлення залежно від комунікативної ситуації);
- *самоорганізаційна* (здатність керувати власною читацькою діяльністю, особистісним і читацьким розвитком). [11]

На думку Яценко Т.О, доктора педагогічних наук, головного наукового співробітника відділу навчання української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України, модель читацької компетентності може бути визначена як система компетенцій:

– *загальнокультурна літературна компетенція* – сприймання літератури як невід'ємної частини національної культури, розуміння її специфіки як мистецтва слова, знання особливостей історико-літературного процесу та вміння оцінювати художній твір в широкому літературному контексті, характеризувати соціокультурний контекст творчості письменника;

– *власне читацька компетенція* – знання теорії літератури як основи читацької діяльності учня, основних фактів життя і творчості українських письменників, змісту і проблематики художніх творів, здатність ефективно взаємодіяти з художнім текстом, адекватно його розуміти, вміння вести діалог з автором твору, давати особистісну оцінку

прочитаному на основі аналізу читацьких вражень та авторської позиції, тобто вміння характеризувати ідею, тематику, конфлікт, проблематику, сюжет, композицію, систему образів художнього твору та способи вираження авторської позиції;

- *ціннісно-світоглядна компетенція* – розуміння моральних цінностей і світоглядних категорій, що знайшли художнє відображення у творах українського письменства, вміння визначити й обґрунтувати своє ставлення до них, дотримуватися гуманістичних моральних позицій;

- *комунікативно-мовленнєва компетенція* – розуміння специфіки мови художнього твору, володіння основними видами мовленнєвої діяльності, здібність до написання письмових робіт різного жанру;

- *інформаційна компетенція* – оволодіння навичками самостійно і продуктивно працювати з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки та іншими сучасними джерелами інформації [15].

Складність та особливість формування компетентності в тому, що вона не формується напряду, а є ситуативним виявом предметних і загальнонавчальних знань і вмінь (компетенцій), які в сукупності забезпечують становлення учня як суб'єкта читацької діяльності й читацького саморозвитку. Відтак формуємо і перевіряємо предметні та загальнонавчальні знання, уміння й навички (компетенції) і суб'єктність учня-читача. Перелік умінь укладаємо, "розписавши" кожну із зазначених субкомпетентностей.

Отже, щоб визначити рівень читацької компетентності, слід мати перелік умінь, які становлять її основу і піддаються вимірюванню й оцінюванню. Це вміння (за А.Фасолею):

- розуміти зміст твору (значення окремих слів, речень, фраз, усього тексту), виокремлювати ключові слова, фрази;

- уявляти прочитане;
- визначати тему твору, його жанрові й композиційні особливості;
- знаходити в тексті потрібну (первинну, вторинну, найважливішу, надлишкову) інформацію;

- "бачити" автора, розкривати авторський смисл (ідею);
- визначати порушені проблеми, висловлювати ставлення до зображеного, зокрема до героя;

- розуміти героїв (співпереживати їм, пояснювати їхні почуття, переживання, дії тощо);

- оперувати літературознавчими термінами (перелік різнитиметься для кожного класу);

- інтерпретувати прочитане;
- визначати власні смисли, з'ясовувати значення прочитаного для особистісного і читацького розвитку;

- вести діалог із текстом (автором, героями): ставити запитання, передбачати розвиток подій тощо [11].

Формування читацької компетентності має свої особливості залежно від віку учнів та класу навчання.

У 5-6 класах програмою передбачені тексти, інтерес яких в основному зосереджений на сюжеті і героях твору. Важливими складовими читацької компетентності в цих класах є удосконалення навичок виразного читання, розвиток умінь переказувати прочитане, робити самостійні судження, ставити запитання до прочитаного. Доповнює ці завдання оволодіння теоретико-літературними поняттями відповідно до вимог навчальної програми з української літератури. Уміння розрізняти ці поняття і користуватися ними безпосередньо впливає на формування в учнів основ читацької компетентності, кінцевою метою якої є діалог "автор – читач".

На думку Світлани Паламар, кандидата педагогічних наук, завідувача лабораторії літературної освіти Інституту педагогіки НАПН України, *"щоб діалог відбувся, письменник і читач повинні говорити однією мовою, якої школяра треба навчати на уроках літератури, вчити осягати різницю між світом художнього твору і світом реальним, мистецтвом і*

життям, вчити бачити "штучність" літератури, художню умовність. Лише в процесі такого спілкування, освоюючи мову мистецтва, учень відтворює авторську модель світу, втілену в художньому образі. Саме відтворює, а не засвоює: адже на відміну від ідеї, образ світу засвоїти можна. Художній текст дає змогу поглянути на світ очима іншого, дає можливість «проходження не пройдених доріг». Отже, у процесі організованого спілкування з художнім текстом учень співвідносить образ світу, зображений у літературі, зі своїм образом світу і висловлює до нього своє ставлення, тобто створює свою інтерпретацію прочитаного, осмислює художній твір як особисто значущу цінність" [3].

У програмі для 7-8 класів запропоновано складніші художні твори, які "дають можливість поміркувати над сучасним життям, прищеплюючи соціальну активність, важливість громадянської позиції, екологічне мислення, морально-етичну відповідальність, толерантність, емпатію, повагу до іншого та здатність до творчого мислення" [6]. Відповідно ускладнюються компоненти читацької компетентності, які передбачають, крім зазначених у 5-6 класах, коментар змісту та визначення мотивів творів, характеристики художніх образів, визначення художніх засобів та з'ясування їх ролі, добір цитат.

У 10-11 класах сконцентровано увагу на знакових художніх творах, які потенційно можуть бути цікавими та актуальними для старшокласників. Саме вони сприятимуть формуванню таких складових читацької компетентності, як уміння аналізувати художній твір у єдності змісту й форми та інтерпретувати його – висловлювати власні думки з приводу прочитаного, оцінювати його на основі власних почуттів.

Формування читацької компетентності передбачає такі види діяльності з освоєння змісту художніх творів і теоретико-літературних понять:

- творче читання художніх творів різних жанрів;
- виразне читання художнього тексту;
- різні види переказу (докладний, стислий, вибірковий, з елементами коментаря, з творчим завданням);
- відповіді на запитання, що засвідчують розуміння змісту твору;
- складання планів і написання творчих робіт за літературними творами і на основі життєвих вражень;
- цілеспрямований пошук інформації на основі знання її джерел та вміння працювати з ними.

У процесі роботи з формування читацької компетентності школярів учитель стикається з цілою низкою суперечностей:

- між зниженням загальної культури в суспільстві і необхідністю формування ціннісного ставлення до читання;
- між зниженням інтересу до читання у дітей та необхідністю підтримувати стійкий емоційний інтерес до літературного читання;
- між недостатньою кількістю навчальних годин і надмірною кількістю творів, пропорованих для текстуального вивчення;
- між сучасними уподобаннями учнів та наявними в програмі зразками художніх творів минулого.

Формування компетентного читача – складне завдання. Воно потребує і компетентного вчителя, який володіє інноваційними методиками, й мотивованого до читання учня. Лише спільними зусиллями, шляхом партнерської взаємодії можна досягти бажаних результатів.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти / Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.
2. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>.
3. Паламар С. Формування читацьких компетенцій на уроках української літератури в 5 класі // Українська література в загальноосвітній школі. – 2013. – №11.

4. Постол Н. Формування читацьких компетентностей на уроках української мови і літератури // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2016.- №16 – 18.
5. Сафарян С. Проблеми формування читацької компетенції школярів у світлі сучасного змісту шкільної літературної освіти / С. Сафарян // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2008. – №10.

Пальчевська Ніна Борисівна,
методист районного методичного кабінету
відділу освіти Здолбунівської районної
державної адміністрації

ОРГАНІЗАЦІЯ МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗДОЛБУНІВСЬКОГО РАЙОНУ

"Нехай заслужено пишаються своїми відкриттями вчені, нехай гордяться своїми патентами винахідники, нехай не без підстав уважають свою місію особливо вагомою медики, священики, державні діячі, але коли до класу заходить педагог і розпочинається священне дійство, ім'я якому урок, кермо планети й доля людства, його майбутнє - саме в руках учителя", - говорив Борис Степанишин.

І тому завжди, а особливо сьогодні постать учителя, його професійна компетентність набувають надзвичайно важливого значення. Адже саме від особистих якостей учителя та рівня його підготовки залежить не лише якість шкільної освіти, а й рівень духовної культури суспільства, утвердження демократичних цінностей і процесів, що відбуваються в країні.

Отож школа сьогодні відчуває потребу у вчителеві, який завжди у творчому пошуку, має навички дослідно-експериментальної діяльності, вивчення, узагальнення, впровадження кращого досвіду, високий рівень інформаційної культури, вміє інтерпретувати новий зміст освіти в методику навчання і виховання, здійснювати аналіз результатів творчої діяльності як своєї власної, так і педагогічного та учнівських колективів.

Отже, основними завданнями працівників методичної служби має бути розвиток професійної компетентності сучасного педагога, формування в нього вмінь сприймати освітні інновації та творчо їх адаптовувати в практику роботи школи.

З огляду на це Здолбунівський районний методичний кабінет спрямовує роботу вчителів української мови та літератури на реалізацію нових підходів до навчання – компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного, які задекларовані в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, Законі України "Про освіту", концепції Нової української школи.

А звідси і наше завдання - допомогти вчителю-словеснику поєднати в собі досвідченого психолога, мудрого педагога, активного дослідника, майстерного методиста та вмілого організатора комунікативної взаємодії з учнями. Для його втілення вибудували оптимальну дієву мобільну структуру методичної роботи, яку визначаємо за певним алгоритмом.

Свій фаховий рівень та педагогічну майстерність учителі української мови та літератури підвищують, беручи участь у роботі районних методичних об'єднань, науково-практичних семінарів та конференцій, творчих груп, майстер-класів тощо.

Керуючись у своїй роботі висловом Григорія Богослова про те, що *"треба спочатку умудрятися, потім умудрити; спочатку стати світлом, потім освічувати"*, багато уваги приділяємо роботі з молодими спеціалістами з метою надання як методичної, так і практичної допомоги з урахуванням стажу роботи – від одного до трьох років. Відповідно добираємо форми роботи, щоб залучити молодих спеціалістів до практичної діяльності:

ділові ігри, тренінги, аукціони методичних ідей, розв'язання педагогічних ситуацій, відвідання уроків учителів-методистів і под.

Щодо районних методичних об'єднань, проводимо їх двічі на рік – настановне (визначаємо завдання на рік, обираємо структуру, через яку ці завдання реалізовуватимуться, обираємо керівників структурних підрозділів і плануємо роботу) та підсумкове (підбиваємо результати роботи кожної структурної ланки, ділимося творчими напрацюваннями, озвучуємо рекомендації, проводимо діагностику для організації роботи на наступний рік).

Результативними зарекомендували себе такі форми роботи, як методичні зустрічі вчителів із провідними науковцями-практиками та методистами Рівненського ОШО. Незабутні враження залишилися від зустрічей із старшим науковим співробітником лабораторії літературної освіти Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук Анатолієм Фасолею, доцентом Національного авіаційного університету, кандидатом педагогічних наук Оксаною Приходько, методистами Рівненського ОШО Миколою Піддубним та Ігорем Опольським, творчими вчителями-практиками області.

Так, під час проведення районного науково-практичного семінару керівників шкільних методичних об'єднань і вчителів української мови та літератури з теми "Особистісно зорієнтоване навчання як нова парадигма освіти: теорія і практика" А.М.Фасоля акцентував увагу на важливості формуванні фахової і психологічної готовності вчителя-словесника до роботи в системі особистісно зорієнтованого навчання, на методиці формування компетентного учня-читача. Важливо, що науковець тісно співпрацює зі школою, знає її сьогоденні проблеми і запити, а тому його поради є практично корисними, спрямовують діяльність учителів під час аналізу художнього твору на формування літературної компетентності.

Методист обласного ШОП Піддубний М.А. допоміг учителям у визначенні пріоритетів мовно-літературної освіти, у методиці реалізації наскрізних та предметних змістових ліній, сучасних підходів до навчання, предметних і міжпредметних, звернув увагу на особливості сучасного уроку та на технологію формування компетентного мовця і кваліфікованого читача. Такі настанови чітко окреслюють завдання сучасної освіти і шляхи їх реалізації, спрямовують на використання інноваційних методик і технологій навчання.

Члени обласної лабораторії особистісно зорієнтованого навчання української літератури Стасюк Світлана Яронівна, вчитель української мови та літератури Рівненської ЗОШ №8, та Ревчук Софія В'ячеславівна, вчитель Гощанської загальноосвітньої школи, ділилися досвідом роботи щодо впровадження особистісно зорієнтованого навчання на уроках літератури, зокрема укладання "папок успіху" як однієї з форм оцінювання навчальних досягнень школярів та складання компетентісно зорієнтованих завдань.

Присутні на семінарі також побачили як твориться урок у системі ОЗОНу, адже творили його разом. Були і фільм про Симоненка, і пісня, і виступи присутніх учителів, які побували у ролі учнів, і мамина колискова, і живе слово поета. Особливо зацікавили учасників види рефлексії на останньому етапі уроку, коли одна група вчителів складала сенкан; інша, використовуючи метод шести капелюхів, висловлювала свої думки відповідно до обраного кольору. Створення фільму та поліфонічне озвучення тексту поезії «Лебеді материнства», - таким було завдання третьої групи. Група ж журналістів брала інтерв'ю та писала замітку, підбивши підсумок науково-практичного семінару.

"Я тепер упевнена, що в свої діяльності буду постійно практикувати структуру особистісно зорієнтованого уроку", "тепла, дружня атмосфера, у якій хочеться працювати і працювати", "урок можна провести легко і цікаво, якщо володієш інтерактивними технологіями", "ми творили урок разом" – такими були враження про семінар його учасників, адже кожен етап уроку відпрацьовувався на майстер-класі членами районної творчої групи "Впровадження ОЗОНу на уроках української літератури". Головний результат семінару – вчителі отримали відповіді на актуальні питання: як формувати учня-читача? яким має бути особистісно зорієнтований урок літератури? чи готовий сьогодні вчитель української мови та літератури до викликів часу?

Знаючи, що вчителі відчувають певні труднощі у підготовці старшокласників до ЗНО, було організовано і проведено кілька навчальних семінарів-тренінгів із теми "Підготовка до

ЗНО та ДПА: методика, технологія, досвід" за участю працівників Рівненського ОШПО М.Піддубного та В.Опольського, на яких українці були не тільки слухачами, але й виступали в ролі учнів та екзаменаторів, виконуючи тести і перевіряючи їх виконання. Крім того, учасники вправлялися у перевірці розданих творів-роздумів та їх оцінюванні. Такі тренінги є досить результативними, оскільки спрямовані не стільки на передачу певної інформації, скільки на вироблення практичних умінь і навичок.

Значну увагу приділяємо поширенню кращого досвіду вчителів-практиків та науковців, який стосується інноваційних підходів до навчання. З цією метою було проведено майстер-клас учителя Здолбунівської ЗОШ І-ІІІ ступенів №5 Трофімчук І.Ю. з теми "Ноосферна освіта: сутність, технологія, потреба" (за досвідом Богосвятської Анни-Марії Іванівни, члена-кореспондента Неосферної академії науки та освіти, завідувача кафедри гуманітарної освіти КЗ ЛОР «Львівський ОШПО», кандидата філологічних наук, доцента») було розкрито роль неосферної освіти у зростанні в учнів інтересу до предмета та розвитку в них творчих здібностей та здібностей до самопізнання і самооцінки.

Цікавим і пізнавальним був майстер-клас учителя Кунинської загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів Драчук О.В. "Діалогічне прочитання художнього твору у процесі навчання української літератури", у процесі якого учасники ознайомилися з прийомами формування компетентного читача, організації діалогічної взаємодії з текстом, автором, героями твору. А ще зрозуміли, що вчитель повинен ставити запитання не лише учням, а й сам собі.

До уроку:

- Що у виучуваному матеріалі важливе особисто для мене?
- Про що я хотіла б поговорити з учнями як читач із читачем?
- Що, на мою думку, учні зрозуміють, прочитавши текст?
- Про що я їх маю запитати?
- Що учні мають усвідомити, зрозуміти, над чим задуматися, яким досвідом збагатитися, прочитавши текст?

Після уроку:

- Яку мету я ставила сьогодні? Наскільки мені вдалося її реалізувати?
- Що було цікавим, а що – не дуже? Що вдалося, а що – ні?
- Із чим пішли учні з мого уроку?
- Що я сьогодні зрозуміла про себе і про своїх учнів?

Метою проведення фахового практикуму "Лінгвістичне мовлення вчителя" була орієнтація учасників на постійне збагачення свого усного мовлення, підвищення культури спілкування, а також звернено увагу на помилки у мовленні вчителя. Вони мали можливість самі виконати завдання зі стилістики та орфоепії.

Традиційно ознайомлюємо вчителів із досвідом роботи переможців фахових конкурсів. Так, під час проведення майстер-класу Поліщук Н.В., вчителька Мізоцького НВК, переможець районного та лауреат обласного конкурсу "Учитель року -2014" поділилася творчими знахідками з теми "Активізація творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури", зокрема ознайомила учасників із методикою формування ключової компетентності "уміння вчитися" на уроках української мови та літератури, зокрема з вироблення в учнів організаційно-діяльнісних умінь.

Результативною й актуальною є робота районної творчої групи з теми "Розробка компетентнісно орієнтованих завдань як засобу реалізації компетентнісного підходу в освіті" (науковий керівник Приходько О.Ю.), завданнями якої є реалізація завдань Нової української школи щодо компетентнісного підходу до навчання, стимулювання вчителів до творчості, актуалізація установки вчителя на цінність самореалізації у своїй професії. На серпневому засіданні керівник групи ознайомила членів творчої групи з професіограмою вчителя української мови та літератури в контексті Нової української школи (за підсумками фінального етапу конкурсу "Учитель року – 2018". Методичний практикум був спрямований на створення ментальних карт, аналіз художніх творів та виконання тестових завдань.

Доцільними в структурі методичної роботи вважаємо консультації з питань ведення шкільної документації та актуальних проблем освітньої діяльності, які функціонують на базі районного методичного кабінету та Здолбунівської гімназії.

Значна робота проводиться районним методичним кабінетом із керівниками закладів загальної середньої освіти, які відповідають за стан навчання української мови та літератури, а також із керівниками шкільних методичних об'єднань. Це важливо, оскільки реформування освітньої галузі внесло значні корективи в освітню діяльність учителя і керівник школи як найперший помічник учителя має бути обізнаний із нововведеннями щодо кожного предмета.

Одним із пріоритетів методичного супроводу вважаємо організацію роботи з обдарованою молоддю, відповідно маємо непогані результати. Школярі району щорічно займають призові місця в обласному конкурсі "Перло многоцінне" та Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості "Об'єднаймося ж, брати мої!". Наші школярі є призерами конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт (МАН), обласних оглядів-конкурсів читців-декламаторів і читців-гумористів. За 5 останніх років маємо 12 переможців III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури і 3 переможці – IV етапу. За такий же період 17 учнів стали переможцями III етапу Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка і 4 рази – IV етапу.

"Вважай нещасним той день або годину, коли ти не засвоїв нічого і нічого не додав до своєї освіти", - говорив Я.А.Коменський. Погоджуючись із думкою видатного чеського педагога, вчителі української мови та літератури Золотунівщини систематично підвищують свій фаховий рівень та педагогічну майстерність. І в цьому допомогу їм надає районний методичний кабінет.

Драчук Оксана Василівна,
вчитель української мови та літератури
Кунинської загальноосвітньої школи I-II ступенів
Золотунівської районної ради

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ТЕКСТОМ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА ПРИКЛАДІ НОВЕЛИ ПЕТРА ВЕЛЕСИКА "ОНИСЬКА", 9 КЛАС)

МАЙСТЕР-КЛАС

Мета. На прикладі новели Петра Велесика "Ониська" розвивати вміння взаємодіяти з текстом художнього твору як необхідної умови формування літературної (читацької) компетентності.

Хід заняття

I. Вступне слово вчителя.

Великий Гете одного разу на схилі літ сказав: "Добрі люди й не підозрюють, скільки треба праці й часу, щоб навчитися читати... Я сам витратив на це вісімдесят років, і все ж не можу сказати, що повністю досяг мети..." Отже, вміти читати, бути читачем – це високе мистецтво, йому потрібно наполегливо вчитися.

У сучасних читачів, на жаль, воно розвинене недостатньо. Твори мистецтва вони сприймають зазвичай на сюжетному рівні як розповідь про якусь життєву історію, подію, пригоду. Справжній, глибинний зміст творів залишається для них незбагненим. Тому основне завдання сучасної шкільної літературної освіти саме і полягає в тому, щоб допомогти дитині навчитися бути читачем. Із погляду сучасних педагогічних технологій літературні твори аналізуються як зразки мистецтва слова, а це передбачає вміння сприймати й оцінювати їх художньо-естетичні компоненти, виражальні мовні засоби, вступати в діалог

з автором, персонажами, самим собою, давати власну оцінку зображеним подіям, заглиблюватися у власний світ на основі прочитаного, пробувати зрозуміти себе в цьому світі, що і є метою і завданням досвіду роботи.

Сьогодні дитина частіше надає перевагу комп'ютерній грі чи телевізійній передачі, які не вимагають того напруження вольових, емоційних, розумових зусиль, якого потребує читання. Як же привернути увагу дитини до книжки? Очевидно, недостатньо, аби література, зокрема художня, сприймалася лише як джерело інформації. Вона має будити фантазію, розвивати уяву, естетичні смаки, спонукати до "розмови" з письменником. Тож слід допомогти учневі усвідомити, що твір, його автор, герої – цікаві співрозмовники, у діалозі з якими відбувається пошук відповідей на важливі для себе питання.

У процесі читання учень не лише засвоює прочитане, а й доповнює текст новими смислами, своєю згодою чи незгодою з позицією автора, тобто впливає на твір, як і текст полемізує з поглядами читача.

Отже, діалог між автором та читачем – це не просто обмін інформацією, а виявлення точок зору, смислових позицій, ціннісних орієнтацій і особистісних смислів партнерів. Результатом такого діалогу є поява нового смислу, що виникає в результаті взаємодії, зіткнення смислових позицій співбесідників. Адже в процесі читання людина не лише відтворює закладену в нього інформацію, а й формує цілу низку діалогічних реакцій на прочитане, спричинених розбіжністю точок зору, зіткненням смислових позицій автора та читача. До таких реакцій можна віднести згоду або незгоду, подив, заперечення тощо.

До чинників, що викликають діалогічні реакції читача, належать:

- розходження особистого досвіду читача та інформації, що міститься в тексті;
- розбіжність в оцінках автором та читачем тих чи інших положень, подій, осіб;
- різне емоційне ставлення автора й читача до тих чи інших подій, фактів, осіб або думок;
- не виправдання твором очікувань читача стосовно подій у ньому;
- розходження цілей автора й читача.

Основними показниками смислового розуміння тексту є:

1. Постановка запитань до тексту та його автора.
2. Постановка читачем запитань до себе, тобто звернення до власного досвіду.
3. Виявлення в тексті різних смислових позицій, точок зору та чітке їх формулювання.
4. Оцінка тексту з аргументацією власної позиції.
5. Особистісно-смислова позиція стосовно змісту твору.

Щоб діалог із текстом був успішним, учитель повинен володіти ефективними прийомами такої взаємодії. Найпоширенішими з них є постановка запитань, критичний аналіз прочитаного, висунення припущень щодо подальшого розвитку змісту та ін. Розглянемо окремі докладніше.

Створення настановлення на діалог із текстом. Цей прийом повинен розпочинати формування вмінь здійснювати діалог із текстом, оскільки читачі здебільшого не сприймають автора твору як партнера, з яким можна вести діалог, у них не сформована відповідна установка. Виробленню її сприяє обговорення тексту, спрямоване на виділення в ньому різних точок зору, героїв (особливо у художньому творі), що виражають ту чи іншу смислову позицію, знаходження суперечностей у поглядах, позиціях, представлених у тексті.

Постановка запитань до тексту. Уміння знаходити в тексті неявно виражені проблемні ситуації та формулювати їх у вигляді запитань, шукати правильні відповіді сприяє активізації як комунікативної, так і пізнавальної складових читацької діяльності. Умінню формулювати аргументовані запитання слід навчати, оскільки більшість школярів ставлять примітивні запитання, які потребують при пошуку відповіді лише невеликого напруження пам'яті. Спочатку формуємо вміння взаємної постановки запитань, коли учні ставлять один одному продумані запитання, а потім по черзі відповідають на них. Сформоване таке вміння переходить у навичку спонтанно ставити запитання у процесі читання будь-якого тексту. При цьому матеріал розуміється і запам'ятовується набагато краще, ніж при пасивному читанні. Проте варто слідкувати, щоб запитання справді сприяли розвиткові читацької діяльності, наприклад:

- Що станеться, якщо...?
- Яким чином ця подія впливає на ...
- Поясніть, чому...
- У чому смисл...?
- Чому важливо...?
- Порівняйте ... та ... зробіть висновок ...
- Що на ваш погляд є причиною ... і чому?
- Чи згодні ви з твердженням, що?

Критичний аналіз прочитаного. Передбачає виділення в тексті різних точок зору, їх аналіз та осмислення, а також висловлення власного ставлення до позиції автора. Важливо навчити учнів висувати протилежну точку зору, що спростовує авторську позицію або хоча б ставить її під сумнів, та аргументації власних міркувань.

Формуванню вмінь висловлювати своє ставлення до тексту сприяє метод **письмового коментування тексту**. Читачам пропонується впродовж читання фіксувати думки, що виникають. Спочатку це будуть, звичайно, примітивні висловлювання, однак із часом коментарі ускладнюватимуться, формуватиметься вміння грамотно коментувати текст, усвідомлювати своє ставлення до нього, аргументувати власні оцінки.

Оцінка прочитаного. Прийом спрямований на формування вмінь оцінювати вчинки та поведінку героїв, важливість порушених проблем тощо. Такі оцінки, як правило, обмежуються загальними висловлюваннями типу "подобається – не подобається", "цікавий – не цікавий". Проте навіть таку примітивну оцінку читачі часто не спроможні обґрунтувати, тобто пояснити, що саме сподобалося чи не сподобалося і чому. Вміння оцінити текст та висловити своє ставлення до нього є одним з найважливіших показників читацької компетентності. Якщо авторське й читацьке розуміння тексту збігається в результаті діалогічної взаємодії з текстом, породжується новий смисл.

Висунення припущень щодо подальшого розвитку змісту тексту. Для відпрацювання цього прийому доцільно поділити текст на відносно самостійні частини й запропонувати учням після читання окремого уривка висувати припущення щодо того, про що йтиметься далі. Такі завдання можна висувати індивідуально або пропонувати їх у групі, яка буде змагатися, чиє продовження тексту найбільше відповідатиме змісту.

Робота з текстом твору спрямована на відкриття й розуміння його цілісного смислу, що є результатом взаємодії художнього тексту і духовного досвіду читача. Саме ця взаємодія і є діалогом з текстом, в результаті чого відкривається його підтекст, – те, що не названо словами, але в чому й полягає суть естетичного відкриття автора.

Під час аналізу твору звертаюся до різних методів та прийомів роботи з текстом, які сприяють розвиткові уяви, образного і критичного мислення, умінь діалогічного прочитання літературного твору, а саме: робота із заголовком, передбачення, читання із зупинками, кубування, асоціювання, займи позицію, графічні організатори (діаграма Вена, дискусійна сітка), гронування, рольова робота з текстом (учні обирають роль, із позиції якої опрацьовується текст: критики, шукачі цитат, дослідники, ілюстратори, мовознавці), "гроно очікувань", таблиця "Що відчуваю? Що уявляю?", метод ПРЕС, складання сенкану, "крісло автора", читання з позначками, бліц-інтерв'ю, деталізація, розповідь із позиції одного героя, "упізнай мене", "упізнай героя", щоденник подвійних нотаток, карта ключових слів, диктант у датах.

Діалог із текстом на уроці літератури сприяє глибшому розумінню учнями художніх творів. Позитивні емоції, пошук відповіді на цікаві запитання, осмислення власних відчуттів, прагнення порівняти свої передбачення з текстом викликають бажання читати. Але важливо не порушувати цілісність сприйняття художнього твору. Така робота має бути не самоціллю, а засобом розвитку як розумової, так і емоційної сфери школярів. Звичайно, не оминаємо і художньої вартості твору, його зв'язків із музикою, живописом. Формується активний читач – особистість, здатна самостійно здобувати і створювати знання. Проблема все-таки залишається: діти не читають.

Найдієвішими в процесі формування вмінь спілкуватися з текстом є такі методичні прийоми й види робіт: бесіда (евристична, рефлексивна), незакінчене речення, ілюстрування,

аналіз заголовка, коментар епіграфа, пошук у творі ключових і використаних у незвичному контексті слів, "скринька запитань", віднайдення прихованих у тексті запитань, читання із зупинками (з передбаченням, коментоване), оцінювання твору (персонажа) з аргументацією власної позиції, зіставлення творів різних авторів, видів мистецтва, вернісаж, "перевтілення", переказ із творчим завданням, уявний монолог персонажа, есе, візуалізація, стилізація.

II. Організація роботи в групах (об'єднання учасників у групи).

Завдання 1: прогнозування змісту тексту (час виконання – 5 хвилин).

Група 1. Спрогнозувати зміст тексту за його назвою.

Група 2. Спрогнозувати зміст тексту за ілюстраціями (додаток 1).

Група 3. Спрогнозувати зміст тексту за ключовими словами (додаток 2).

Група 4. Спрогнозувати зміст тексту за прислів'ями та приказками (додаток 3).

III. Ознайомлення із текстом твору (якщо часу обмаль, то ознайомлення з текстом самостійне).

Петро Велесик "Ониська"

Онисьчин син з невісткою мешкали на четвертому поверсі п'ятиповерхівки. Човгаючи слідом за сином, що, здалось Онисьці, не піднімався, а летів по сходинах, уже на площадці другого вона, засапана, зупинилася і майже простогнала:

– Ой, синочку, це – не моє. Не моє.

Артем глянув на матір, прицілюючись продовгуватим ключем у замкову щілину дверей.

Ониська на синову бадьорість нічого не сказала, бо розглядала якраз долоні, які від напруги розтремтілися так, що, здавалось, ніколи вже не заспокояться. Ноги ж немов налилися свинцем, перестали слухатися.

– Пропаду я, синку, на цих поверхах, пропаду. І навіщо послухалась тебе – збула корову, поросятко, курей?.. До чого ж тепер мені повертати?

– А тобі й повертати нема потреби – житимеш, як вареник у сметані...

– Твоїми б устами та мед пити, Артемцю.

Відразу за порогом син видав Онисьці тапочки із заячими вухами, що розліталися на кожному по обидва боки.

– А може, босоніж. Звикла ж без обувки по хаті...

– Е-е-е, ні, мамо, так не вийде. Слід звикати до тапочок: в нас люди буватимуть, побачать тебе босоніж – від пересудів не відіб'ємось.

– Ну, якщо треба так, то треба, - швидко погодилась Ониська і почалапала слідом за сином на кухню.

Тапочки її не тішили: вони були завеликі й усе силкувалися вислизнути з ніг, заважаючи ходьбі.

Ониська не звикла сидіти без діла, тож, пообідавши, одразу взялася мити посуд. Їй імпонувало, що з крана біжить підігріта вода, що не треба зливати помий. Хоча таке марнотратство не сподобалося: це ж кабанця можна вигодувати, а вони в трубу...

– А може, я щось приготую на вечерю попоїсти? - звернулася до сина, що у вітальні шелестів газетами.

– Приготуйте. Нінка зрадіє, - відразу погодився Артем. – Продукти там, у холодильнику.

Ониська відчинила холодильник. Ого! Чого тут тільки нема: кури, і телятина, і свинина, і огірки та помідори свіженькі... І це серед зими. Аж розгубилася:

– Що ж його робити, як очі розбігаються?..

– А що хочете, мамо.

– То мо' дерунів зроблю, з шкварками? Як удома...

– Давай дерунів, - одразу погодився син.

– А Нінка любить деруни? Пам'ятаю, як торік приїжджала, то відмовилася їсти. Через якусь дету...

– Та не дету, мамо, а діету. На діеті тоді вона сиділа, а зараз – ні, надокучило.

У Ониськи аж додалося зморщок на лобі від напруги думки: силкувалася згадати, на чому-то тоді сиділа за столом невістка. Та наче б, на стільці.

Хотіла про це повідати синові, але передумала: а раптом Нінка тією детою застеляла стілець, а вона й не побачила.

– Тоді берусь за деруни, сину. Але де ж бараболя? Щось не бачу...

– Пошукай на лоджії. У ящику повинна бути...

«Лоджія - це не дета. Лоджію вона знає», - тішилася подумки Ониська, силкуючись відчинити двері на лоджію, які не піддавались. Нарешті, упрівши від натуги, зважилася попросити сина:

– Підсобив би ти мені, Артеме, - ніяк двері не піддаються.

– Мамо, - почав дратуватися Артем. – Ще одна твоя невдача і я від дерунів відмовлюся, їй-Богу.

– Що ж від старого візьмеш, синку. Старе, як мале, - нічого не вміє, - відповіла зніяковіла мати.

... Нарешті деруни готові. А тут і Нінка повернулася додому, сіла до столу. Обнюхавши настромлений на виделку дерун, невістка відкусила шматок і, прижмуривши очі, почала жувати. Ониська тим часом чекала присуду невістки. Але та мовчала, наминала і наминала дерун за деруном, похрумувала шкварками. Нарешті проголосила:

– Смачні! Чудові.

Почувши ті слова, Артем залишив на дивані газету і метнувся до столу. За лічені хвилини розправився із залишком їжі. І аж тоді спохватився:

– Мамо, а ви що, так і не поїли...

– Та встигну, сину, встигну.

Аж тут крик Нінки з кухні, наче її гадюка вжалила:

– О, ні, я такої наруги не переживу!

А за тим у сльози.

Артем притьмом на кухню:

– Що трапилося, моя ластівонько?

– Та поглянь – потоп твоя мати влаштувала.

Артем роздивлявся, але потопу не бачив. Ну, потьоки води на стіні, бризки на підлозі.

– Треба акуратніше, мамо, - сказав.

Нінку ледве вгамували – дали заспокійливе. А потім така ж пригода повторилася з туалетом. І щоразу Ониська відплакувалася вночі.

Минали дні. Невістка себе вела так: її влаштовувало, що свекруха готує їжу, прибирає в квартирі, прасує одяг, а от те, що стара сновигає по помешканню, її дратувало настільки, що аж демонструвала своє невдоволення, потискуючи раз у раз красномовно плечима. А невдовзі плечам почала допомагати словами:

– Ото вже сновигало старе!

Ті слова з кожним днем все ставали голоснішими і все болючіше краляли свекрушине серце. І Ониська навчилася вгадувати прибуття невістки: виставивши на стіл обід, втікала на вулицю. Там вона побачила ще кількох стареньких жінок і відразу здогадалась, що у них така ж доля, як у неї. Впало в око і те, що жінки не розмовляють одна з одною, а гомонять кожна зі своїм собакою, від яких не відступають ні на крок.

– Отже, не німі, - зробила висновок Ониська і наблизилась до однієї з жінок.

– О, який гарний песик, - зашелестіла устами Ониська. - І де ви його тримаєте?

– Де? Де? – розсердилася жінка, – на подвір'ї живуть наші дружочки, а біля них, вважай, і ми.

– А мені можна з песиком погомоніти? – попросила Ониська, бо з нею уже давно не розмовляли ні син, ні невістка. Хіба ж оте «бур-бур» можна назвати розмовою?

– О, ні, - відразу перелякалася жінка. – Ти підгодуєш мого друга і переманиш собі. Так не вийде.

– А де ж мені песика взяти?

– Тут не візьмеш, бо таких, як ми, багато. Я свого привезла із села. Ледве випросила в невістки, щоб дозволила.

І тут Ониська згадала, як, забираючи її з села, син позабивав дошками вікна та двері батьківської хати, а за тим відв'язав Жучка і, копнувши черевиком, закричав:

– Учись сам виживати, ринок!

Ониська аж застогнала, так на душі гидко стало, що не заступилася за Жучка. Вирішила, що попросить сина, щоб з'їздив з нею в село: вона знайде і перепросить Жучка, привезе сюди й він буде жити на подвір'ї.

Коли увечері розповіла синові про свій замір, той відразу відмахнувся:

– Може, тобі ще й корову привезти сюди?

– Навіщо ти так, Артеме. Он усі жінки у дворі мають своїх собак. А ти...

Син так і не здався, і Ониська наступного дня поїхала в село автобусом. І всіма правдами і неправдами привезла Жучка.

– Таки привезла, - обурився син.

Ониська вперше в житті заперечила Артемові:

– Привезла... Добре, що не всі люди такі черстві й байдужі, як ти й твоя Нінка...

Відтоді Ониська старалася якомога швидше поробити домашню роботу й ішла на подвір'я, до свого Жучка. Він тут один розумів її: заглядав у очі, вертів радісно хвостом, силкувався лизнути її вкрите борозенками незгод обличчя.

Та одного дня, спустившись на подвір'я, Ониська не докликала Жучка. Жінки, що голубили своїх собак, розповіли, що подвір'я об'їжджали гицлі – вони й забрали песика.

– Довго не могли впіймати, то якраз виходив із під'їзду ваш син і прикликав Жучка, - додала одна з жінок і похитала головою.

Запитання для всіх. Які ваші враження від прочитаної новели? Які асоціації виникали під час читання?

Завдання 2 (даються кожній групі без оголошення перед усіма учасниками; час роботи – 10 хв.).

Група1. Сформулювати тему й головну думку новели. Над чим вона спонукає задуматися?

Група2. Якою ви уявили Ониську? Опишіть головну героїню. Чи співпав образ Ониськи із запропонованими ілюстраціями?

Група3. Доведіть, що твір "Ониська" є новелою.

Група4. Знайдіть у тексті фразеологізми, поясніть їхнє значення.

Завдання 3. Обмін запитаннями (кожній групі придумати 3 запитання за текстом).

Завдання 4 (якщо вистачає часу) переказати новелу.

Група1. Переказати новелу від імені Ониськи.

Група2. Переказати новелу від імені сина Артема.

Група3. Переказати новелу від імені невістки Нінки.

Група4. Переказати новелу від імені жінок з подвір'я.

Запитання для всіх. Чи змінювалося ставлення до головної героїні при зміні оповідача? Яке ваше ставлення до висвітленої проблеми в творі?

Звіт груп про роботу (5 хв. для групи).

Групи слухають, ставлять за потреби запитання, уточнюють почуте, роблять записи і в такий спосіб засвоюють інформацію.

Учитель коректно скеровує виступи представників груп, ставить навідні запитання, підводить до розуміння сутності твору, віднайдення у ньому особистісних смислів.

Очікувані відповіді.

Група 1. Тема – розповідь про стареньку матір, яка переїхала жити до сина в місто.

Головна думка – зневага найріднішої людини – матері; осуд сина з невісткою за ганебну поведінку.

Група 2. Ониська – стара сільська жінка, спрацьована та самотня. Шукаючи спілкування та підтримки рідних, переїжджає до міста. Хоч вона одягнута просто, по-сільському, виглядає охайно. Мати ладна все зробити для свого сина, навіть пробачає негідні вчинки. Не вміє сидіти без роботи. Вихована та тактовна у ставленні до інших.

Портрет Ониськи співпадає з деякими ілюстраціями.

Група 3. Новела – невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом та чітким ідейним спрямуванням.

Ознаки новели: побудована на основі справжніх, невигаданих подій; напружений сюжет; несподіване закінчення; посилена увага до окремих художніх деталей; стислість розповіді про події та персонажів; нетривалий час дії; три основні дійові особи; прозова форма; невеликий обсяг. Отже, можна стверджувати, що цей твір є новелою.

Група 4.

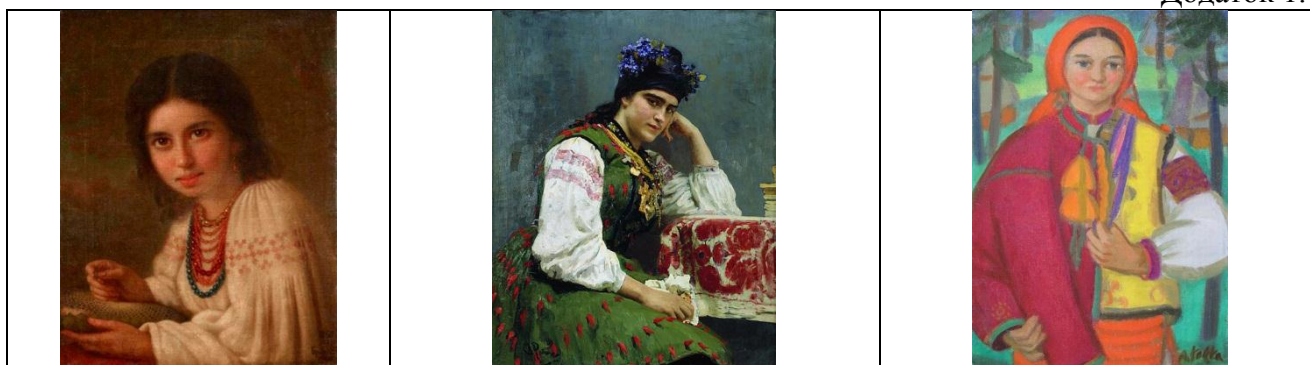
1. Як пташка пурхати – легко рухатись.
2. Ноги налилися свинцем – стали важкими, нерухливими, втомленими.
3. Як вареник у сметані – розкошувати, жити добре.
4. Устами мед пити – якби це насправді було.
5. Очі розбігаються – великий вибір.
6. Всіма правдами та неправдами – нелегко.

Порушена в творі проблема є досить актуальною. Я не схвалюю таку поведінку близьких людей. Не потрібно бути байдужими до самотньої старості своїх батьків. Варто пам'ятати, що з отчого дому, простого, але мудрого досвіду матері й батька, ми беремо найкращі духовні якості. Треба робити все, щоб не повторилася історія, описана у новелі.

Висновок.

Результати навчання засвідчують ефективність такої роботи. Оволодіння когнітивними й комунікативними читацькими вміннями (працювати із заголовком, "вичитувати" зміст слів, словосполучень, речень, усього твору, висловлювати припущення щодо розвитку подій, ставити запитання до автора, тексту, персонажа, до себе, "бачити" приховані запитання, інтерпретувати прочитане, визначати його роль для особистісного розвитку) сприяє глибшому проникненню в текст, осягненню авторського задуму, усвідомленню специфіки літератури як мистецтва слова. Водночас зростає рівень зацікавлення художнім словом, формується психологічна налаштованість на діалог з текстом, коли останній розглядається як джерело можливих відповідей на особистісно значущі питання. Упровадження методики дає підстави стверджувати, що в учнів виробляється здатність застосовувати різні види роботи з текстом залежно від конкретної мети читання, що є основою для формування читацької компетентності.

Додаток 1.

Ключові слова: син з невісткою, місто, це – не моє, як вареник у сметані, взялася мити посуд, деруни з шкварками, дієта, потоп, сновигало старе, краляли серце, привезла Жучка, не докликала, похитали головою.

Додаток 3.

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ ПРО МАМУ

Хто батька-матір зневажає, той добра не знає.
Без матері і сонце не гріє.
У кого є ненька, у того й голівка гладенька.
Всяке дитя матері миле.
До людей по розум, до матері по серце.
Доти ягнятка скачуть, поки матір бачать.
Для ворони нема кращих дітей, як воронячі.
Любо й неньці, як дитина в честі.
Людям, як болото, а матері, як золото.
Матері ані купити, ані заслужити.
Материн гнів, як весняний сніг: рясно випаде, та скоро розтане.
Мати годує дітей, як земля людей.
Мати однією рукою б'є, а другою гладить.
Мати сама не з'їсть, а дітей нагодує.
Найдорожча пісня, з якою мати колисала.
На світі знайдеш усе, крім рідної матері.
На сонці тепло, а коло матері добре.
Тільки в світі правди, що рідная мати.
Нема цвіту кращого від маківочки, нема роду милішого від матіночки.
Нема такого краму, аби купив тата й маму.
Не та мама, що народить, а та, що до розуму доводить.
Одна мати — вірна порада.
При сонці тепло, при матері добро.
Пташка радіє весні, а дитя — матері.
Рада б мати для дітей небо прихилити та зорями вкрити.
Сльози матері даремно ніколи не пропадають.
У кого мати рідненька, у того сорочка біленька й голівка гладенька.
У дитини болить голова, а у матері — серце.
Чого не дала мама, того не купиш і в пана.
Що мати навчить, то й батько не перевчить.
Що мати — то не мачуха.

Література

1. Ключек Г. Концепція реформування літературної освіти в середній школі (предмет – українська література) (Коментований варіант) / Г. Ключек // Дивослово. – 2011. – № 10. – С. 4–16.
2. Ісаєва О. Діалогічна модель вивчення зарубіжної літератури в школі / О. Ісаєва // Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України. – 2007. – № 3. – С. 9–10.
3. Костюченко Л. Розвиток читацької компетентності / Л. Костюченко // Педагогічна майстерня. – 2013. – №3 (27). – С.27-32.
4. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: методичний посібник. – К.: А. С. К., 2005. – 192 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.

Шепельчук Оксана Андріївна,
вчитель української мови та літератури
Дерманського навчально-виховного комплексу
"загальноосвітня школа I-III ступенів –
дошкільний навчальний заклад"
Здолбунівської районної ради

ФОРМУВАННЯ УЧНЯ – ЧИТАЧА ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Уміти читати, бути читачем – це високе мистецтво, якому потрібно наполегливо вчитися, а формувати читача – це спільна праця.

... Читання – це найважливіший інструмент навчання та джерело багатого духовного життя (В. Сухомлинський).

Українська література є невід'ємною складовою національної культури нашого народу. Вона здатна збагачувати внутрішній світ дитини, формувати суспільно-ціннісні орієнтири, активізувати морально-етичний потенціал та розвивати естетичні смаки, інтелект.

Основна мета сучасної літературної освіти – сформувати читача з добре розвиненими творчими, розумовими, пізнавальними здібностями, який у процесі роботи над твором готовий до критичної і вираженої оцінки.

Як зробити уроки літератури ефективними і цікавими, як переконати школярів у їх потребі й важливості, як мотивувати учнів до читання художніх творів – ці та інші питання хвилюють усіх небайдужих і творчих учителів.

У сучасному світі реалізується чимало проєктів, аби привернути увагу до читання. Соціальна реклама, арт – об'єкти, пам'ятники і скульптури, присвячені книжці, буккросинг, дні дарування книжок, пристрої для читання зі спец ефектами, різноманітні дослідження й акції, знахідки, безперечно, не залишаються поза увагою.

Замислімося, чому сучасна людина, представник «цифрової доби», все ж не відмовляється від читання? Чому нині, коли для нас найголовнішим ресурсом став час, якого катастрофічно бракує, ми, проте, сприймаємо читання як вагомий аспект розвитку особистості?

Читання не зникає з кола наших інтересів тому, що воно формує читача-інтерпретатора, людину з розвиненим критичним мисленням.

Якщо зобразити процес читання схематично, то традиційна його формула мала такий вигляд:

ЧИТАЮ = НАСОЛОДЖУЮСЬ

Прагматичний аспект вносить корективи, і тепер формула читання така:

ЧИТАЮ = критично сприймаю – розмірковую – піддаю сумнівам – перевіряю – зіставляю – аналізую – оцінюю = ПІЗНАЮ

Які вміння, потрібні сучасній особистості, формуються на уроках літератури? Означимо їх:

- Знайти потрібну інформацію;
- Виокремити смисли із прочитаного;
- Зіставити здобуту інформацію з наявними знаннями;
- Порівняти прочитане з власними судженнями про навколишню дійсність;
- Зробити висновки щодо нових відомостей;
- Дати власну оцінку, уміти аргументувати позицію конкретними прикладами;
- Вести діалог і полілог про прочитане з різними його суб'єктами (автором, твором, перекладачем, літературним персонажем, іншими читачами);
- Вибудовувати власні судження.

Як бачимо, оволодіння цими вміннями потрібні у будь-якій сфері діяльності сучасної людини.

Тому нині важливо запропонувати учням такий алгоритм дій на уроці, який наочно презентував би читання як засіб соціалізації особистості в суспільстві, читання, яке формує самостійність думки, вміння інтерпретувати.

Хто ж він, сучасний учень – читач? Яким є його читацький інтерес?

Серед учнів 5-9 класів було проведено анкетування з метою виявлення читацького інтересу школярів. Учні були запропоновані запитання:

1. Чи любиш ти читати?
2. Чи читаєш ти твори, які не увійшли до шкільної програми?
3. Хто або що є для тебе орієнтиром у виборі книжок для вільного читання?
4. Яка книга є твоєю улюбленою?
5. Хто з літературних героїв є твоїм улюбленим і чому?
6. Хто твої улюблені письменники?
7. Якщо ви не читаєте, то чому віддаєте перевагу?

У анкетуванні брали участь 62 учні. Результати показали, що

- Люблять читати – 26 дітей (42%);
- Взагалі не люблять читати – 18 (29%);
- Читають, "коли є вільний час" - 20 (32%);
- Зрідка – 15 (24%);
- "коли змушують" - 21 (34%);
- "щоб виконати домашнє завдання" - 32 (52%).

Улюблену книжку змогли назвати не всі. Переважна більшість творів – із шкільної програми. У вільний час діти надають перевагу перегляду телевізійних передач, комп'ютерним іграм, зустрічам із друзями.

Отже, формування читацької культури є однією з вагомих складових становлення активної, творчої, відповідальної особистості.

Одним із можливих шляхів розв'язання цього завдання ми вважаємо використання навчально-ігрової діяльності у процесі вивчення літератури.

Використання ігрових прийомів у роботі вчителя пов'язане з наступними моментами:

По-перше, орієнтація освіти на особистість учня, коли вчителю відводиться роль помічника, який направляє й корегує його діяльність;

По-друге, застосування на уроці гри зумовлене характером навчального процесу, коли цілеспрямованість і послідовність викладання, з одного боку, має поєднуватися із створенням простору для творчої діяльності класу і кожного учня – з другого;

По-третє, домінуючою формою навчання й контролю на уроках літератури має стати діалог: учитель - учень, учень – учень, читач – літературний твір, читач – письменник, читач – літературний герой.

У нашому розумінні компетентний учень – читач:

- є суб'єктом читацької діяльності, читацького й особистісного розвитку;
- любить читати й отримує від читання естетичну насолоду;
- має художній смак, сформоване критичне мислення, розвинену уяву, емпатію, образне мислення і мовлення;
- здатний налагодити діалогічну взаємодію з текстом, знаходити авторські й творити власні смисли;
- готовий до інтерпретації авторського задуму на основі власного читацького і життєвого досвіду;
- має сформовану систему загальнолюдських і національних цінностей.

Ігрова діяльність, як і читацька, має активний, творчий, емоційний, умовний характер, вимагає співучасті та передбачає синтез практичної й умовної поведінки.

З метою ефективного використання гри на уроках української літератури застосовуємо наступну структурну модель організації навчально-ігрової діяльності.

І етап – діагностування, метою якого є виявити необхідність використання навчально-ігрової діяльності.

II етап – планування, метою якого є власне підготувати літературну гру.

III етап – упровадження, зміст якого полягає у проведенні самої гри.

IV етап – підсумки, де важливо проаналізувати результати навчально-ігрової діяльності учнів.

Пропоную окремі конкретні приклади використання ігрових елементів на уроках української літератури:

Гра "Сторінка із щоденника". Пропоную учням відновити сторінку із щоденника героя казки, наприклад, Марусі із казки "Мудра дівчина".

Створення реклами книги, де учень має переконати ровесників, що читання – це гарний і корисний відпочинок.

Гра "Біографічне лото". На уроці української літератури у 9 класі (тема "Тарас Шевченко. Геніальний поет, мислитель, пророк національного відродження в Україні") пропонуємо установити відповідність між датами й описом подій життя Т. Шевченка (додаток 1).

Рольова гра дозволяє учням зіграти певну роль у проблемній ситуації, що дає їм змогу подивитися на проблему зсередини (додаток 2).

"Кубування" є методом навчання, який полегшує розглянути тему різнобічно, у шести різних площинах (опиши, засоціюй, порівняй, проаналізуй, вислови аргументи за та проти, застосуй) і водночас дає змогу вичерпно схарактеризувати поняття, залучивши до роботи всіх учнів (додаток 3).

Гра "Дерево рішень", коли діти мають ухвалити рішення у ситуації, коли неможливо дати просту й однозначну відповідь на поставлене запитання (додаток 4).

Гра "Спільне та відмінне". В основу гри покладено "діаграму Венна" - техніку графічного подання інформації, що допомагає встановити спільні й відмінні ознаки двох (трьох) позицій (творів, героїв) (додаток 5).

Гра "Шість мислячих капелюхів". Це проста й ефективна система, що значно підвищує продуктивність праці. У пропонованій системі мислення поділено на шість категорій, з кожною з яких співвіднесено метафоричний капелюх певного кольору. Кожний колір капелюха має свої функції:

- білий (*детальна і необхідна інформація; тільки факти*).
Розкажіть про тему лише у фактах і цифрах,
- жовтий (*символічне відображення оптимізму; дослідження можливих успіхів і переваг*).
Подумайте, чому...
- чорний (*застерігає і змушує мислити критично*).
Розкажіть про проблеми і труднощі, з якими зіткнулися?..
- червоний (*почуття, ідеї, емоції*).
Поміркуйте, який емоційний стан може викликати у вас ця тема?..
- зелений (*фокусування на творчості, альтернативних рішеннях, ідеях*).
Подумайте, як використати тему чи її елементи, щоб це зробило наше життя радіснішим? Які позитивні моменти має ця тема?
- синій (*керування розумовими процесами*).
Яких висновків можна дійти?

Гра "Займи позицію", коли предметом обговорення мають бути дві протилежні думки, які не мають однозначної відповіді (додаток 6).

Гра "Втрачена інформація". Чудовий хід для перевірки вивченого матеріалу (додаток 7).

Гра "Четверте зайве" (додаток 8).

Гра "Кола на воді". Пропонуємо учням до слова (кожної його літери), яке пов'язане з темою уроку і записане на дошці стовпчиком, дібрати нові слова, до слів – речення (додаток 9).

Гра "Два квадрати". Пропонуємо прочитати, що зашифровано на малюнку, при цьому використавши другий квадрат (додаток 10).

Подобаються учням ігри "Упізнай героя" або "Відгадай, хто я?" (додаток 11), гра "Так – ні" (додаток 12), "Вірю – не вірю", "Чи уважний ти читач?" (додаток 13), ігри "Діалог із літературним героєм", "Лист до літературного героя", "Лист до автора твору"», "Інтерв'ю з героєм твору"; гра "Назви подію" (додаток 14), "Лови помилку" (додаток 15).

Вивчаючи у 5 класі народні казки, пропонуємо дітям визначити колір слів *казка, добро, зло, радість*.

Гра "*Асоціативний куц*", коли вчитель одним словом визначає тему, яку слід опрацювати, а учні добирають слова, що асоціюються у їхній уяві із цим провідним словом (додаток 16).

Гра "*Слово – речення – питання – відповідь*" ("*Снігова куля*") є досить цікавою і вимагає знання матеріалу (додаток 17).

Варто зазначити важливу роль на уроці літератури загадок (додаток 18), акровіршів (додаток 19) та сенканів (додаток 20), які є не тільки грою, а також засобом виховання, навчання, розвитку дітей, вправою у міркуванні, умінні доводити, розвивають кмітливість, уміння зіставляти, порівнювати і знаходити спільне.

Буктрейлери виступають одним із головних засобів читацької компетентності.

Дослівний переклад: тягнути книгу на причепі. А простіше кажучи, бук трейлер – це короткий відеоролик за мотивами книги. Основне його завдання – яскраво й образно розповісти про книгу, спонукати до читання; це особливий вид книжкової реклами.

Бук трейлери можуть бути:

- розповідні (фактографічні) – презентують основу сюжету твору;
- атмосферні (емоційно-чуттєві) – передають основний настрій книги та очікувані читацькі емоції;
- концептуальні (ідейні) – транслують ключові ідеї й загальну змістову спрямованість тексту.

Важливо те, що бук трейлер має реалізовувати чотири базову функції: інформаційну, комунікативну, естетичну та культурно-просвітницьку.

Нині однією з інноваційних форм роботи з учнями став *квест* – інтелектуально-динамічна гра, яка вимагає від гравця вирішення розумових завдань для проходження за її сюжетом; часто такі завдання пов'язані з пошуком інформації, предмета тощо (додаток 21).

Важливою функцією такої роботи є внутрішня мотивація до вивчення предмета.

Проведення квесту сприяє не лише формуванню в учнів ключових компетентностей, а й предметних компетентностей і компетенцій, актуалізації наявних знань з предмета, а також формуванню громадянина, інтелектуально розвиненої, духовно і морально зрілої особистості.

Участь дітей у таких ігрових інноваційних заходах забезпечить створення сприятливих психологічних умов для ефективної взаємодії в групі, самопізнання учасників гри.

Веб-квест – ігровий вид навчальної діяльності, пов'язаний із використанням веб-технологій хоча б на одному з етапів: формулювання завдань, пошуку рішень, оформлення результатів (додаток 22).

Цей метод пошуку сприяє покращенню якості знань, підвищенню загальної освіченості учнів, формуванню їх інформаційної компетенції.

Важливими є *літературні ігри*, які, з одного боку, враховують специфічні закони літератури як виду мистецтва, а з іншого – формують читацьку компетентність. Літературна гра містить навчальні можливості: це може бути і засіб аналізу художнього твору, його осмислення; і спосіб оцінки прочитаного, і творчий підсумок вивченого, і метод перевірки рівня засвоєння матеріалу (додаток 23).

Цікаві ігрові завдання підсилюють прагнення учнів-читачів проникнути у творчу лабораторію письменника, концентрують увагу на сюжеті, стилі твору, його композиції, образах, учать школярів уважно читати, що надалі, безумовно, допомагає їм в осмисленні та аналізі цілого кола літературних проблем.

Формування учня-читача – складне завдання. Читацькі інтереси залежать і від ставлення до книжки в сім'ї, від віку читача й рівня його літературного розвитку, від книжок, якими він цікавиться, від однолітків і друзів.

Але незважаючи на все це, провідна роль належить учителю-словеснику й уроку літератури.

"Учитель – це той, хто не затискує, а визволяє; не пригнічує, а підносить; не бгає, а формує; не диктує, а навчає; не вимагає, а запитує; це той, хто переживає з дитиною багато натхненних хвилин", - сказав Януш Корчак. Власне ігрова діяльність на уроках і дає можливість бути таким учителем.

Додаток 1

9 клас.

Тема. «Тарас Шевченко. Геніальний поет, мислитель, пророк національного відродження в Україні»

Установіть відповідність між датами й описом подій життя Т. Шевченка.

Очікувана відповідь.

1814 – народження поета.

1825 (в 11 років) – став сиротою.

1838 – рік викупу з кріпацтва; рік вступу до Академії Мистецтв;

1840 – рік I видання "Кобзаря";

1843 – 1847 – цикл віршів "Три літа";

1847 – 1850 – період відбування покарання в Орській фортеці;

1850 – 1857 – покарання у Новопетровській фортеці;

1859 – востаннє побував на Україні;

1861 – смерть Т. Шевченка.

Додаток 2

9 клас.

Тема. І. Котляревський. "Енеїда". Національний колорит, зображення життя всіх верств суспільства, алюзії на українську історію в ній. Бурлескний гумор, народна українська мова. Ствердження народної моралі.

"Енеїду" І. Котляревського називають енциклопедією української старожитності.

Об'єднайтеся у 5 груп і уявіть, що ви є укладачами народознавчого довідника за цією поемою. Визначте питання, які необхідно висвітлити у посібнику, та представника від групи, якого ви делегуєте виступити за наступними розділами:

1-ша група – "Дух козацької вольності".

2-га група – "Національне вбрання українців".

3-тя група – "Свята та розваги. Українські страви".

4-та група – "Звичаї та обряди".

5-та група – "Українське житло".

Додаток 3

5 клас.

Тема. Євген Гуцало. "Олень Август".

Схарактеризуйте образ Жені (головного героя твору Є. П. Гуцала "Олень Август") за допомогою кубування.

Очікувана відповідь.

Опиши. Женя – головний герой оповідання Є. Гуцала "Олень Август".

Засоціюй. Мрія.

Порівняй. Гарно й загадково, як Олень Август.

Проаналізуй. Мрійливий, творчий, із багатою уявою, відвертий, щирий, піднесений, натхненний, гарний.

Аргументи за. Прекрасна мрія надихає будувати життєві плани.
Аргументи проти. Мрійливість може відволікти від навчання.
Застосуй. Варто

Додаток 4

9 клас.

Тема. Образи руських князів у "Слові о полку Ігоревім". Наскрізна ідея патріотизму. Символічно-міфологічні образи та їхнє значення.

Пропонуємо учням дати відповідь на запитання:

- Чим є похід Ігоря проти половців – палким бажанням захистити свою землю від ворогів чи прикладом гордині й марнославства?
- Тож чим є фінал – ганьбою чи славою князя? Чи міг за інших умов фінал бути іншим?

Додаток 5

5 клас.

Тема. Зміст казки "Фарбований Лис". Особливості літературної казки, її відмінність від народної. Головні та другорядні персонажі казки.

На основі вивчених народних казок, прочитаної казки "Фарбований Лис" визначте спільні та відмінні риси народної та літературної казок.

Очікувана відповідь

Додаток 6

9 клас.

Тема. Поведінка, вчинки героїнь поем Т. Шевченка "Катерина" і "Наймичка".

І. Франко писав: "Катерина – натура проста, палка, вразлива, сангвінічна; ошукана москалем, відіпхнута, у своїм тяжкій горі вона думає тільки о собі, покидає дитину на шляху, а сама шукає на своє горе ліку – одинокого, який їй лишився, - у воді під льодом. Наймичка – натура безмірно глибша, чуття у неї не тільки живе, але сильне та високе, любов до дитини така могутня, що перемагає все інше, заслонює перед нею весь світ, заставляє забути про саму себе, віддати все своє життя не для хвилиної покути, але для довгої жертви на користь своєї дитини".

Кому ви більше симпатизуєте – Катерині чи Ганні?

Додаток 7

5 клас.

Тема "Казка «Мудра дівчина». Яскравий національний колорит казки.

Заповніть пропуски в поданих визначеннях і відновіть зміст.

Казка – це ... (епічний) фольклорний твір чарівного, ... (пригодницького) або побутового характеру, який розповідає про ... (вигадані) події.

Казки про ... (тварин) – найдавніший вид казки, у якій учинки звірів уподібнюються людським. Основною особливістю чарівних казок є втілення мрій, торжество ... (добра) над злом. У соціально-побутових казках переважає розповідь про ймовірні ... (реальні) події, життя і побут ... (звичайних) людей.

Казка "Мудра дівчина" є зразком ... (соціально-побутової) казки.

Додаток 8

5 клас.

У кожному рядку знайдіть слово, яке є зайвим у переліку. Обґрунтуйте відповідь.

1. Зачин, основна частина, вступ, кінцівка.
2. Казки про тварин, родинно-побутові казки, соціально-побутові казки, чарівні казки.
3. Маруся, батько, дурень, пан.
4. Скороход, Обпивайло, Морозко, Ох.

Додаток 9

9 клас.

Тема. Наталка як уособлення найкращих рис української жінки. Гумористичні засоби у творі. Роль і функція пісень у творі.

Слово, пов'язане з темою уроку, записати на дошці стовпчиком. На кожному літеру дібрати нові слова, до слів – речення.

О – оздоба – Драматичний витвір І. Котляревського – найкраща оздоба української сцени.

П – правда – У "Наталці Полтавці" перемагають правда, щире кохання, а несправедливість відступає.

Е – емоції – Уся п'єса – це вир емоцій і почуттів.

Р – реалізм – Реалізм і народність твору підсилюють пісні.

А – акцент – У драмі зроблено акцент на шанобливому ставленні до своїх батьків.

Додаток 10

9 клас

Тема. Григорій Сковорода. Життя і творчість філософа, просвітителя, поета. Його християнські морально-етичні ідеали.

Ці слова Григорій Сковорода сказав чи то про себе, чи то про всю українську націю в цілому. Прочитайте їх.

А	С	В	Ю	І	Т
Л	О	Ч	Л	В	Ж
И	У	В	М	Н	Е
Т	Н	Е	А	Б	К
Л	В	Е	Н	Й	Е
Е	В	П	Є	І	Ф
Й	О	М	Д	А	В

	*	*		*	*
*	*			*	
*		*	*		*
	*	*	*		
*		*	*		*
	*	*		*	
*		*		*	*

Очікувана відповідь

Світ ловив мене, але не спіймав...

Додаток 11

9 клас.

Тема. Непросте життя та романтичні пригоди головних героїв роману-хроніки "Чорна рада". Загальнолюдські риси ініціативності, працьовитості, лицарства, благородства, вірності почуттю та обов'язку.

Назвіть персонажа, про якого йдеться в цитованих рядках.

• "... Був високий, огрядний собі пан, кругловидий, русявий; голова в кучерях, як у золотому вінку; очі ясні, веселі, як зорі..." (*Яким Сомко*).

• "Сидів він зимовником серед дикого степу на Низу, взявши собі за жінку бранку туркеню; проповідував він слово правди божої рибалкам і чабанам запорозьким; побував він на полі й на морі з низцями; видав не раз і не два смерть перед очима да й загартувався у воєнному ділі так, що як піднявся на ляхів Хмельницький, то мав з його велику користь і підмогу" (*Іван Шрам*).

• "... Був собі дідусь такий мізерний, мов зараз тільки з неволі випущений: невеличкий, похилий, а очі йому позападали і наче до чого придивляються, а губи якось покривились, що ти б сказав – він і зроду не сміявся" (*Василь Невольник*).

• "Темний він був на очі, а ходив без поводиря; у латаній свитині і без чобіт, а грошей носив повні кишені. ... Викупляв невольників із неволі. Іще ж до того знав лічити усякі болісті і замовляв усякі рани" (*Божий чоловік*).

• "... Був козак не дитина: мав батькову постать і силу, ворочав важкою шаблюкою, як блискавкою, а хисткий і проворний, як сугак на степу" (*Петро Шраменко*).

• "... пика широка, засмалена на сонці; сам опасистий; довга, густа чуприна, піднявшись перше вгору, спадала за ухо, як кінська грива; уси довгі, униз позакручені, аж на жупан ізвисали; очі так і грають, а чорні, густі брови аж геть піднялись над тими очима, і – враг його знає – глянеш раз: здається, супиться, глянеш удруге: моргне довгим усом так, наче зараз і підніме тебе на сміх" (*Кирило Тур*).

• "... Був тяжко грошовитий да й веселий пан із козацтва, що збагатилось за десятилітню війну з ляхами. ... От тоді-то й ... доскочив собі незчисленного скарбу, та після війни й сів хутором коло Києва" (*Михайло Черевань*).

• "Чи заговорить, чи рукою поведе, як піде по хаті – усе не так, як хто інший: так усі й дивляться, і так усьому на душі, мов сонечко світить" (*Леся Череванівна*).

• "Чоловічок сей був у короткій старенькій свитині, у полотняних штанах, чоботи шкапові попротоптувані – і пучки видно. Хіба по шаблі можна було б догадуватися, що воно щось не просте: шабля аж горіла од золота, да й та на йому була мов чужа. І постать, і врода в його була зовсім не гетьманська" (*Іван Брюховуцький*).

Додаток 12

5 клас.

Тема. Легенди "Неопалима купина", "Як виникли Карпати", "Чому в морі є перли і мушлі".

Підтвердіть або спростуйте подані твердження.

1. Неопалимою купиною назвали квітку незабудку. *(Hi)*
2. Неопалима купина символізує незнищенність українського народу і його землі. *(Так)*
3. Ікона "Неопалимої купини" оберігає приміщення від пожежі. *(Так)*
4. Твір "Неопалима купина" - це міф. *(Hi)*
5. Силун спав у срібній колисці. *(Hi)*
6. Карпо вирішив повертатися додому, коли йому виповнилося двадцять років. *(Так)*
7. Господар заплатив Карпові за службу. *(Hi)*
8. Від ударів Силуна гори продовжують рости. *(Hi)*
9. Дівчина з легенди "Чому в морі є перли і мушлі" була царського роду. *(Так)*
10. Камінь черепахи був крихкий. *(Так)*
11. Дівочі сльози перетворилися на мушлі. *(Hi)*
12. Батько погодився на доньчин шлюб. *(Так)*

Додаток 13

5 клас.

Тема. Казка "Летючий корабель". Непереборна життєствердність і людинолюбство у творі.

Підтвердіть або спростуйте подані тези. Помилкові судження виправте і озвучте правильний варіант.

1. Цей твір має казковий початок.
2. Найбільша біда батьків у казці – три дурні сини.
3. Молодший син весь час сидів на печі в просі, у чорній сорочці.
4. За царським указом треба було змайструвати летючий корабель і прилетіти на ньому на обід до царя.
5. Старші брати не схотіли йти до царя на обід.
6. По дорозі дурень зустрів сивого дідугана, з сивою бородою до пояса.
7. Дід змайстрував дурневі летючий корабель.
8. Дід наказав дурневі летіти до царя й брати на корабель усіх. Кого він зустріне.
9. Дурень привіз із собою сімох друзів.
10. "Мій меч – а йому голова з плеч!" - ці слова в казці каже Стрілець.
11. Останнє цареве завдання дурню – вишикувати полк військ.
12. Твір "Летючий корабель" належить до соціально-побутових казок.

Додаток 14

9 клас

Тема. Перші поетичні твори баладного та елегійного жанрів ("Причинна", "Думи мої, думи мої...").

Які події в житті Т. Шевченка відбувалися у вказані роки?

- 1814 – *(народився в с. Моринцях).*
- 1831 – *(приїхав до Петербурга).*
- 1835 – *(комітет Товариства заохочення художників розглянув малюнки Шевченка і визнав їх професійними).*
- 1838 – *(викуп із кріпацтва).*
- 1840 – *(вийшла друком перша збірка творів Т. Шевченка – "Кобзар").*
- 1845 – *(пише "Заповіт").*
- 1847 – *(арешт).*
- 1857 – *(закінчується період заслання).*
- 1860 – *(на урочистих зборах Академії мистецтв Шевченкові надано звання академіка).*

- 1861 – (помер у Петербурзі, перепохований на Чернечій горі у Каневі).

Додаток 15

5 клас

Тема. Образи фантастичних істот, створені уявою автора на основі українського фольклору. Наскрізний гуманізм казки. Аналіз зовнішності казкових героїв.

Прочитайте цитати з повісті, усуньте допущені помилки.

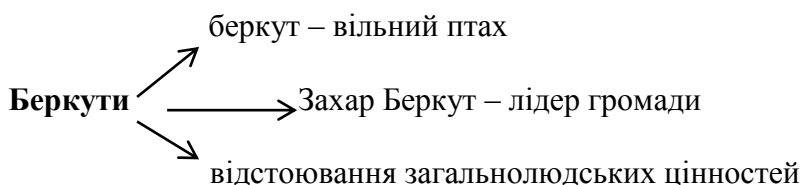
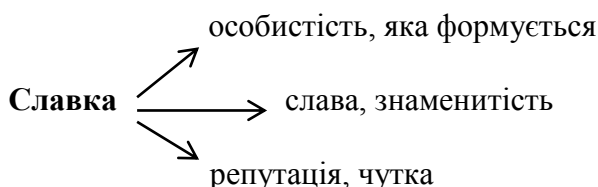
1. "Вона була останньою. Народилася не ранньою весною, як усі її сестри та брати. Була тоді вже тепла, ясна, весела осінь" (*Літо*).
2. "Моховинка була зроду левадною хухою" (*Лісовою*).
3. "У тому бору, між корінням великої ялини, зробила на осінь Моховинка собі хатку" (*Сосни*).
4. "Але недовго вона спала. Розбудив її якийсь веселий звук. Вона почула, неначе хтось міцно гупнув біля неї, аж у вухах задзвеніло" (*Страшний*).
5. "Одного разу в хліві трапилося нещастя. ... Уранці Моховинка побачила Оришку зовсім безпорадною" (*Лиску*).
6. "Моховинка котилася з кучугури на кучугуру й уже перебігла аж до кінця лісу, коли зненацька почула крик" (*Середини; стогін*).
7. "Ми – добрі й не пам'ятаємо лихого. Це ж ми, хухи, допомогли тобі із ями" (*Замету*).

Додаток 16

8 клас

Тема. Образи повісті Н. Бічуї "Шпага Славка Беркути". "Максимальне навантаження" як вияв моральності та відповідальності в житті. Проблема особистості в сучасному світі.

Досліджуючи назву повісті Ніни Бічуї «Шпага Славка Беркути» пропонуємо учням провести асоціації з «вічними» проблемами лицарської честі й мужності, які в ній є основними. На це вказує наскрізний символічний образ шпаги й «характерологічні» ім'я та прізвище головного персонажа. Шпага – це зброя. Вона не має своєї волі, не несе відповідальності. Зброя може захистити, а може і вбити: так само і слово може зцілити й підтримати, а може зганьбити і знищити. І тільки людині вирішувати, як вчинити, а тоді відповідати за свої вчинки перед собою і світом.

9 клас

Тема. Григорій Сковорода. Життя і творчість філософа, просвітителя, поета. Його християнські морально-етичні ідеали.

Алгоритм гри наступний:

1 учень – слово: Григорій Сковорода

2 учень – речення: Григорій Сковорода – один із найбільших і найзагадковіших християнських філософів світу, музикант, педагог, письменник.

3 учень – питання: Чого ми, сучасники, можемо повчитися у Сковороди?

4 учень – відповідь: Сміливості думки, непохитності ідеалів, вірності інтересам простих людей, душевної щедрості, жади знань.

5 клас

Загадки – це дуже корисна вправа-гра для дитячого розуму. Вони інтригують дітей та стимулюють їхню фантазію.

Є в Україні кущ рожевоквітний,
Завжди усміхнений, привітний.
Та має він властивість чудернацьку
Горить, та не згора,
Коли займається зненацька.

(Легенда "Неопалима купина")

Що воно за така панна?
Може, вами вона знана.
І не їхала, не йшла,
Ні з гостинцем, ні без нього.
Але щось вона несла.
Ані боса, ані взута –
Словом, вийшло в неї круто.
Хто вона?

(Казка "Мудра дівчина")

Що за штука, звідки взявся,
І з яких країв припхався,
В білий день в базар пробрався,
Вкрасти курку намагався,
Ледве втік від псів проклятих
Наш мисливець – звір завзятий.
В діжці бідний заховався,
в ній же він пофарбувався.

(І. Франко "Фарбований Лис")

Кажуть, що нечиста сила
Те звірятко породила.
Але ж це мале звірятко,
Наче янгол-немовлятко.
Кізку Лиску врятувало,
Зробило добрих справ чимало.
Добре, миле, нешкідливе,
З нею дітвора щаслива.
Її внутрішнє тепло
Люте зло перемогло.

Навіть дід признався,
Що він помилявся.

(В. Королів-Старий "Хуха – Моховинка")

Додаток 19

5 клас

Акрівірші

Біле сяйво, біла сукня,
Етикет краси.
Рушила, піднявши руки,
Ех, держись, щури.
Гади, ящери прокляті.
Ич, як попвзли.
Ні, немає чорним силам місця на землі.
Я від злого на сторожі лишусь назавжди.

(Легенда "Берегиня")

Ох, і хитрий він, цей звір!
Синій – синій, ти повір.
Тихо в бочці він сидів,
Рвонуть до лісу хотів.
Обережний і пихатий
Мав він вигляд дивнуватий.
Ич, як вибрався. Бо ж цар!
Стійте, тут такий удар!
Лис узяв і заспівав.

(І. Франко, "Фарбований Лис")

Додаток 20

5 клас

Тема. Василь Королів-Старий. Стисло про письменника. Добро і зло в казці "Хуха – Моховинка".

Складіть сенкани до слів *добро* і *зло*.
Очікувана відповідь.

Добро
Безкорисливе, непогрішиме.
Наснажує, облагороджує, зцілює.
Його треба творити постійно.
Істина.

Зло
Убивче, руйнівне.
Занапащує, гнобить, нищить.
Воно спустошує людську душу.
Неволя.

Додаток 21

5 клас.

Літературний лабіринт.

Мета: систематизувати та закріпити знання учнів з теми "Світ фантазії та мудрості"; активізувати розумову діяльність учнів, розвивати дослідницькі риси; удосконалювати вміння працювати колективно, навчати переносити раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію; формувати пізнавальну та пошукову активність учнів, уміння швидкого і творчого мислення; сприяти вихованню допитливості, бажання здобувати знання, почуття здорової конкуренції, доброзичливості, товариськості.

Інструктаж.

1. У квесті беруть участь 5 команд.

2. Кожна команда придумує назву й девіз.
3. На кожній зупинці команди отримують завдання, які мають виконати упродовж певного часу.
4. За кожне правильно виконане завдання учні отримують бали і ключі.
5. Упродовж квесту команди можуть зібрати 7 ключів.

Маршрут. Зупинки "Казкові пазли" – "Так – ні" – "Два квадрати" – "Загадкова" – "Пізнайко" – "Чорна скриня" – "Поетична хвилинка".

Хід квесту

Учитель. «Найпрекрасніше відчуття – це відчуття таємниці», - писав А.Ейнштейн. І сьогоднішній захід переповнений таємницями: у кожному слові, фразі, дійстві. Тож будьте готові!

Діти, а ви любите подорожувати. Кажуть, що просто мандрувати – це нудно. А от мандрувати з метою – це захоплююче і корисно.

Отож ми сьогодні будемо мандрувати до країни Літературний Словограй, яка за сімома замками. До кожного замка є свій ключ, але всі вони знаходяться в різних містечках цієї країни. У вас є карта маршруту, на якій позначені зупинки, де можна отримати ключі. Платою за них будуть ваші знання. Сьогодні у подорож вирушають п'ять команд.

Представлення команд.

Зупинка "Казкові пазли".

Учням пропонується скласти пазли і назвати казку, до якої є пазл – ілюстрація. (Пропонуємо ілюстрацію з казки «Мудра дівчина»).

Зупинка "Так – ні".

Учням пропонується підтвердити або спростувати подані твердження.

1. У міфі "Берегиня" діють Стрибог і Берегиня.
2. Символом Берегині є постать жінки з піднятими догори руками.
3. Дажбог навчив людей сіяти жито, пшеницю і вирощувати квіти.
4. У легенді "Про зоряний Віз" пояснюється, як виникло сузір'я Великої Ведмедиці.
5. Собака ("Чому пес живе коло людини?") шукав собі найкрасивішого друга.
6. Символом нескореності народу ("Неопалима купина") є рослина чорнобиль.
7. У переказі "Прийом у запорожців" події відбуваються на Запорозькій Січі.
8. Перша загадка пана ("Мудра дівчина") така: "Що в світі є ситніше, прудкіше, добріше над усе?"
9. Твір "Летючий корабель" має казковий початок.
10. Пешим у лісі фарбованого Лиса (І. Франко, "Фарбований Лис") зустріла мавпочка Фрузя.
11. Дід зруйнував хатку Хухи (В. Королів-Старий "Хуха-Моховинка") вранці на початку зими.
12. Столицею казкової країни (В. Симоненко, "Цар Плаксій та Лоскотон") було місто Плаксоград.

Зупинка "Два квадрати".

Учням пропонується прочитати зашифрований вислів про казку.

Б	К	О	Ь	А	З
К	Ж	М	А	В	Е
Ч	Ц	И	М	З	Т
Я	Ь	Й	Ю	Я	П
К	У	Н	А	М	С

В	І	Щ	Т	І	А
Ж	Х	И	Ї	Т	Ь

	*			*	*
*			*	*	
*		*			*
	*			*	
*		*	*		*
*	*		*	*	
*		*		*	*

Зупинка "Загадкова".

Учням пропонується розгадати загадки.

Є в Україні кущ рожевоквітний,
Завжди усміхнений, привітний.
Та має він властивість чудернацьку
Горить, та не згора,
Коли займається зненацька.

(Легенда "Неопалима купина")

Щоб умів варити кашу,
Її ж гарненько уплітати,
Козацьку пісню заспівати,
Ще й гопака затанцювати.
Спритний, мужній і моторний,
Мусить бути скрізь проворний.
Якщо ти такий хлопчак,
Значить справжній ти ... (козак).

("Прийом у запорожці"»)

Що воно за така панна?
Може, вами вона znana.
І не їхала, не йшла,
Ні з гостинцем, ні без нього.
Але щось вона несла.
Ані боса, ані взута –
Словом, вийшло в неї круто.
Хто вона?

(Казка "Мудра дівчина")

Що за штука, звідки взявся,
І з яких країв припхався,
В білий день в базар пробрався,
Вкрасти курку намагався,
Ледве втік від псів проклятих
Наш мисливець – звір завзятий.
В діжці бідний заховався,
в ній же він пофарбувався.

(І. Франко, "Фарбований Лис")

Кажуть, що нечиста сила
Те звірятко породила.
Але ж це мале звірятко,

Наче янгол-немовлятко.
Кізку Лиску врятувало,
Зробило добрих справ чимало.
Добре, миле, нешкідливе,
З нею дітвора щаслива.
Її внутрішнє тепло
Люте зло перемогло.
Навіть дід признався,
Що він помилявся.

(В. Королів-Старий, "Хуха – Моховинка")

Зупинка "Пізнайко".

Учням пропонується впізнати героя твору.

1. "Син великого Сварога, славетний ... , довгі роки владарював над богами, людьми й над усім світом" (Дажбог).
2. "З того часу люди вважали ... богинею краси, великою охоронницею" (Берегиня).
3. "Він прийшов сюди від берегів Дніпра. Подався в мандри ще десятирічним хлопчиком: шукати щастя, бо батько помер, а мати жила бідно, і мусив їй чимось допомогти" (Карпо, "Як виникли Карпати").
4. "Ати забув, як я за тебе гору розкопувала й туди Дніпро пустила, щоб човни ходили до комор і щоб пшеницю ти продав?" (Зміїна дочка, "Яйце-райце").
5. "А ... одну ногу вбула в драний черевик, а друга боса» (Маруся, "Мудра дівчина").
6. «"... прокинувся, коли гляне – аж стоїть корабель: сам золотий, щогли срібні, а паруси шовкові так і понадималися" (Дурень, "Летючий корабель").
7. "А ... відв'язав ногу від вуха та як махнув – так в одну мить і набрав води живлющої та цілющої" (Скороход, "Летючий корабель").
8. "Досі я ходив по селах, а завтра в білий день піду до міста й просто з торговиці курку вкраду" (Лис Микита, "Фарбований Лис").
9. "Вона була добра, лагідна, плоха, звичайненька, слухняна, роботяща" (Хуха-Моховинка, "Хуха – Моховинка").
10. "Він почув, як знову побігла його жилами затужавіла кров. Потім простяг одну руку, вона була вільна, обперся другою на сучок і висмикнув одну ногу, а потім і другу" (Дід, "Хуха – Моховинка").
11. "Голова його – мов бочка,
Очі – ніби кавуни" (Цар Плаксій, "Цар Плаксій і Лоскотон").
12. "Мав він вдачу теплу й щиру,
Ще й лукавинку в очах.
І була накидка сіра
В ... на плечах" (Лоскотон, "Цар Плаксій і Лоскотон").

Зупинка "Чорна скриня"

Учням пропонується за 5 підказок відгадати, що знаходиться в чорній скрині (Чим менше підказок використали – тим більший бал).

Підказка 1: Найбільший такий предмет має величезні розміри: 6*3 метри, а його вага становить 492 кілограми. Висота найменшого такого предмета – 0,3 мм. (5 балів).

Підказка 2.

Один із цих предметів був проданий на аукціоні у 2013 році за 24 мільйони доларів (4 бали).

Підказка 3. Щоб створити цей предмет, людина використовує в середньому 475 годин свого часу (3 бали).

Підказка 4. В Україні такий предмет вперше з'явився у 1574 році за сприяння Івана Федорова (2 бали).

Підказка 5. Грецькою мовою це звучить "біблія" (1 бал).

Відповідь: книга.

Зупинка "Поетична хвилинка".

Ви знаєте, що ознакою кожного вірша є ритм і рима. Спробуйте відновити порушений у деяких рядках вірша ритм і порядок слів та впорядкувати римування.

Вербові сережки
Біля стежки, біля яру
Одягла верба сережки,
Хилитала головою,
Потихесеньку питала:
- Де ота хата біленька,
Що гарнесенькі дівчата?
Хай би вибігли до стежки,
Їм сережки подарую.

Відповідь.
*Біля яру, біля стежки
Одягла верба сережки,
Головою хилитала,
Потихесеньку питала:
- Де ота біленька хата,
Що гарнесенькі дівчата?
Хай би вибігли до стежки,
Подарую їм сережки.*

Учитель. З'ясувати ваші враження від сьогоднішнього квесту допоможе наше дерево рішень.

Якщо подорож вам була цікава і ви залишилися задоволені, - прикріпіть до дерева плоди – яблука.

Якщо подорож пройшла добре, але могло бути і краще, - прикріпіть квіти.

Якщо подорож нічим не відрізняється від звичайних уроків і нічого нового вам не принесла – зелені листочки.

А вже якщо зовсім марно було витрачено час – то жовтий листочок.

Наша подорож завершується. Команда, яка зібрала всі 7 ключів відмикає двері до країни Літературний Словограй та вручає нагороди всім учасникам.

Додаток 22

Веб-квест-дослідження.

10 клас.

Тема. Леся Українка. Життєвий і творчий шлях поетеси.

Мета: сприяти формуванню в учнів уявлень про творчий світ Лесі Українки, драматизм життєвої долі, значущість її внеску в скарбницю світового письменства; формувати активну творчу особистість, розвивати пізнавальні якості, гартувати розумові сили, розвивати логічне й образне мислення, увагу, уяву, пам'ять; удосконалювати вміння користуватися комп'ютером та працювати в мережі Інтернет; виховувати на матеріалі біографії Лесі Українки високі моральні якості, потяг до самовдосконалення, саморозвитку.

Хід заняття

I. Організаційний момент. Емоційне налаштування до уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Вступне слово вчителя.

Є постаті, що живуть поза часом. Є імена, що стали окрасою і гордістю української нації. Дочка Прометея, Одержима, Волинська Мавка, Співачка Досвітніх Огнів, Дивоцвіт України, Наша Леся... Вона – геніальна поетеса і драматург, талановитий прозаїк і

перекладач, видатний учений-літературознавець і фольклорист-етнограф, публіцист і педагог, видавець і журналіст, поліглот і громадський діяч. Вона – наш патент на благородство перед Європою і світом.

(Учні називають ім'я поетеси).

III. Повідомлення теми, мети, завдань уроку

Презентація вчителя.

Сьогодні ми простежимо внутрішній портрет великої поетеси, торкнемося найталановитіших витворів її генія, визначимо роль Лесі Українки в духовному житті української нації і людства.

Щоб краще зрозуміти епоху, середовище, у якому жила і творила поетеса, ми об'єдналися у групи: «Життєва доля», «Родина», «Літературознавці», «Дослідники», «Світова слава».

(Учні отримали випереджувальні завдання).

I. "Життєва доля".

Завдання: підготувати матеріал про життєвий і творчий шлях поетеси, цікаві факти з її біографії.

Результат роботи: створення презентації та відеоролика «Вічна мандрівниця».

II. "Родина".

Завдання: підготувати матеріал про родовід Лесі Українки.

Результат роботи: створення презентації.

III. "Літературознавці".

Завдання: зібрати матеріал про Лесю Українку – поетесу, драматурга, прозаїка.

Результат роботи: створення проєктів.

IV. "Дослідники".

Завдання: опрацювати окремі твори Лесі Українки та матеріали із Інтернету, зібрати афоризми, влучні літературні цитати, образні вислови, крилаті слова.

Результат роботи: укладання збірки афоризмів.

V. "Світова слава".

Завдання: підготувати матеріал про вшанування пам'яті Лесі Українки.

Результат роботи: створення слайд – шоу.

Отож, приступимо до творчих звітів наших груп на основі пошукових завдань і веб-ресурсів.

Представлення кожної з груп.

Перегляд відеоролика «Леся Українка: цікаві факти про письменницю».

IV. Узагальнювальна бесіда.

Закінчити нашу зустріч із Волинською Мавкою хочу рядками з поезії Сави Голованівського "Блакитноока Леся".

Поглянь – заткали хмари піднебесся:
куди спішиш?

- Я до людей живих.

- Гай, дівчино, чи ж ти не серед них?

А як тебе батьки назвали?

- Леся.

- А хто ж вони, батьки твої старі?

Либонь, поштиві газди та багаті,

Либонь, живуть у власній хаті,

в своїм добрі?

- Хто батько й мати? Леле, хто ж вони?
Мене весна у лузі породила,
заквітчана у проліски... Водила
вона мене за руку на лани,
на луки дальні –

до верби старої,
розчахнутої громом весняним,
водицею з криниці степової
щоранку напувала... І, як дим,
гойдались марева близькі та сині,
і тихо так нашіптував мені
пісні свої весняно-запашні
той вітерець, що вихрився в долині...
Здавалося, він братом був моїм,
Дмухне в обличчя і гукне: летім!

І на його крилі
легка, мов хмарка,
над сном землі
лечу я шпарко.
І ми вгорі,
було, стрічаєм
лиш блиск зорі
над рідним краєм,
лише блакить,
що мерехтить
і вабить, кличе
у братство птиче!

А унизу, блискучі від роси,
в серпанку вечоровому ліси,
поля, які для мене стали домом,
верба – уже давно, не в ці часи,
розчахнута колись весняним громом,
і дуб, що був старим моїм знайомим, –
світ повний тиші,

радості, краси ...

Яка була я вільна і щаслива!
Та якось вдень, коли минула злива,
я на отаві дудочку знайшла
потріскану, стару – робітникову.
Заграла я й почула дивну мову –
То мова муки людської була.
І вперше усвідомила тоді я,
що не у зір знайду свою судьбу,
що на людей уся моя надія –
на щастя їхнє –

і на боротьбу.

І стала синь озер мені немила, -
в мені тривога раптом ожила,
листочками на вербах зашуміла,
збудила сон дзвінково джерела
і все мене з лісів і піль гонила...
Я поспішала – я до вас ішла.
І варт було сопілку бузинову

наблизити до уст мені сухих –
як заклик той, як та тривога знову
спалахували піснею на них.
О звуки правди, вільні, незумисні,
гіркі, та найдорожчі над усе!
Так вперше я відчула муку пісні,
яка співцеві сну не принесе,
яка його будитиме й вестиме,
не даючи спинитися ніде,
аж поки він над хашами густими
пробуджених від сну не проведе.
Що знала я? Свою дитячу волю?
Легкий політ метелика в саду?
Та не співцем віднині я по полю,
а сіячем і воїном іду.
З тих пір вогнем душа моя палає –
любов і гнів у ній в одне сплелись.
Я знаю: горе, темне та безкрає,
ще радістю повернеться колись!
Я віддаю їй всю дівочу душу,
усю надію й віру молоду.
Пора мені: я поспішати мушу.
 У мене зброя.
 Я на бій веду.

V. Підведення підсумків. Оцінювання учнів.

Додаток 23

Літературна гра

Наш Шевченко

Мета: сприяти формуванню у дітей осмислених знань про життєвий і творчий шлях Т. Шевченка, поглибити інтерес до літератури як навчального предмета; розвивати вміння чітко формулювати відповіді на запитання, швидко орієнтуватися у вивченому матеріалі, розвивати багатство мови, логічне й образне мислення, пам'ять, увагу, уяву; сприяти вихованню поваги до спадку Кобзаря, до його героїчної і трагічної долі, виховувати активну особистість, свідомого громадянина України.

Хід гри

1. Вступне слово ведучого.

Сьогодні ми проводимо літературну гру «Наш Шевченко», щоб знову і знову відчутти його невмируще слово серцем, повірити йому. Бо кому ж тоді вірити, як не Шевченкові, який життя віддав за Україну, за нас із вами, за те, щоб ми були вільними, гордими людьми. Жоден поет світу не зрівняється з ним у величчю любові до свого народу.

Звучить вірш М. Рильського "Пророк зор".

2. Представлення команд.

На представлення для кожного гравця дається 1 хв.

3. Відбірковий тур.

Учасники гри мають якомога точніше дати правильну відповідь на поставлене запитання. Хто відповість правильно, матиме бал і розпочне наступний конкурс. Наступним буде учасник, у якого відповідь далі від правильної.

У 1964 році побачив світ двотомний "Словник мови Шевченка". Скільки слів зареєстровано у цьому словнику? (10116)

Або

Скільки творів входить до "Кобзаря" сьогодні? (286)

4. Домашнє завдання.

Учасникам гри було запропоновано написати лист до Т. Шевченка. Послухаємо їх.

5. Наступний конкурс має назву "Тема".

Теми пов'язані з основними моментами життєвого та творчого шляху Тараса Шевченка.

1. Життєва доля Великого Кобзаря.
2. Поетична творчість Т. Шевченка.
3. Т. Шевченко – драматург, прозаїк та художник.
4. Шевченківська слава.
5. Сюрприз.

6. Гра "Відгадай твір за підказкою".

Учасникам пропонується чотириступеневі запитання. Завдання – відгадати назву твору, скориставшись найменшою кількістю підказок. Якщо гравець відгадає назву за одним запитанням – одержує 4 бали, за двома – 3 бали, за трьома – 2 бали, за чотирма – 1 бал.

Завдання для першого учасника.

1. Цей твір увійшов до першого видання "Кобзаря" 1840 року і вважається найвідомішим з ранньої творчості поета.
2. У Шевченка є картина на той самий сюжет.
3. Слова: Московщина, москалі.
4. Рядки: Полюбила москалика,
Як знало серденько.
Полюбила молодого,
В садочок ходила,
Поки себе, свою долю
Там занапастила.
(*"Катерина"*)

Завдання для другого учасника.

1. Цей вірш – своєрідний поетичний вступ до "Кобзаря" 1840 року, у ньому розкривається зміст усієї збірки.
2. У скороченому вигляді співається як народна пісня.
3. Слова: сльози, лихо, чужина, сирота.
4. Рядки: Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину.
(*"Думи мої, думи мої..."*)

Завдання для третього учасника.

1. Цей твір, написаний у 1841 році, є найбільшою поемою Т.Шевченка.
2. Твір названо іменем учасників народного анти шляхетського повстання 1768 року на Правобережній Україні.
3. Слова: Умань, титар, конфедерати.
4. Рядки: Гомоніла Україна,
Довго гомоніла,
Довго, довго кров степами
Текла - червоніла.
(*"Гайдамаки"*)

Завдання для четвертого учасника.

1. Епіграф до твору взято з біблійної Книги пророка Єремії.
2. За жанром цей твір – інвектива, яка викриває хижість і облудність колоніальної політики Росії.
3. У творі використано образ Прометея як символ нескореності, боротьби, протистояння злу.
4. Рядки: Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.

("Кавказ")

Поетична пауза

7. Конкурс "Оратор".

Цей конкурс оцінюється 12 балами і дасть змогу виявити вміння переконати в правоті вашої думки, вміння доводити аргументовано, логічно, чітко і всього за 1 хвилину. Ви повинні висловити своє бачення цього питання, а потім оцінити свої ораторські здібності і здібності суперників.

Учасник, у якого найбільша кількість балів, має переваги: він вибирає тему.

Отже,

1. *Чи став би Шевченко знаменитим поетом, якби не був викуплений із кріпацтва?*

Або

2. *Перед Шевченком усе життя була альтернатива, яку він висловив у листі до Якова Кухаренка: "Що нам робити, отамане – брате: проти рожна перти чи закопатися заживо в землю?" Уже знаючи життєпис поета, ви маєте сказати, який шлях він обрав. А який обираєте ви?*

8. Конкурс "Склади картину" ("Пазли")

Учасникам дають репродукцію Шевченкової картини "Катерина", розрізану на частини.

Завдання: скласти картину і визначити її назву. Час конкурсу – 5 хвилин, кількість балів – теж п'ять.

9. Конкурс "Автопортрет".

Учасники одержують репродукції автопортретів Т. Шевченка без зазначення року їх написання.

Завдання: розікласти картки з автопортретами у хронологічній послідовності, тобто за часом їх написання. Час, що відводиться на конкурс, - 3 хвилини, за кожну правильну відповідь учасники одержують бал.

10. Конкурс "Посвяти".

У цьому конкурсі учасники мають показати свої знання біографії Т.Шевченка, його знайомств з окремими людьми. у конвертах є портрети, кожному потрібно впізнати, хто на портреті, і сказати, за яких обставин і який саме вірш присвячує цій людині.

1. Портрет Марка Вовчка (М. О. Вілінської - Маркович) – української письменниці, творчість якої Шевченко гідно оцінив. Він їй присвятив вірш "На панщині пшеницю жала..." ("Сон"), а на честь зустрічі з Марком Вовчком у Петербурзі 24 січня 1859 року написав вірш – послання "Марку Вовчку".

2. Портрет Варвари Рєпніної. Поема "Тризна", написана 9 листопада 1843 року.

3. Портрет Миколи Васильовича Гоголя – великого українського і російського письменника. Його творчість Шевченко цінував, хоча вони не були особисто знайомі. У поета є вірш-послання "Гоголю".

4. Портрет Василя Андрійовича Жуковського – російського поета. Його портрет було розіграно в лотерею, і за ці гроші викуплено з кріпацтва Шевченка. На пам'ять про день викупу – 22 квітня 1838 року – поет присвятив Жуковському поему "Катерина".

5. Портрет І. П. Котляревського – зачинателя української літератури. Під враженням звістки про смерть І. Котляревського у 1838 році Т. Шевченко написав вірш "На вічну пам'ять Котляревському".

11. Конкурс "Дуель".

Цей конкурс завершує гру. У ньому беруть участь два учасники, які набрали найбільшу кількість балів. Їм пропонуються 10 запитань, на які вони відповідають, використовуючи звуковий сигнал. У випадку, коли перший учасник дав неправильну відповідь, другий може дати свою відповідь. Одне запитання оцінюється 2 балами.

Оголошення переможця гри.

Переможцю надається почесне право звернутися до класу зі своїм словом про Шевченка, значення його творчості для нас і всього людства, сказати свої враження про гру тощо.

Додатки

До конкурсу "Тема".

Життєва доля Великого Кобзаря

1. Кого зображено на цьому портреті, хто його автор і яку роль у житті Т.Шевченка він відіграв?

(Портрет В. Жуковського К. Брюллова. Цей портрет К. Брюллов виконав для того, щоб провести лотерею і зібрати кошти, потрібні для викупу Т. Шевченка з неволі)

2. Згідно зі словами Т. Шевченка, той, хто бачив цю людину хоча б здалеку, той бачив пекло в самому гидкому торжестві. Про кого з рідні міг так писати поет? *(Про мачуху)*

3. Цей негритянський актор-трагік під час гастролей у Петербурзі познайомився й потоваришував із Т. Шевченком. Кобзар високо цінував гру цього актора, відвідував усі вистави з його участю, а 1858 року намалював його портрет. Як звали знаменитого актора?

(Айра Олдрідж)

4. Коли Т. Шевченко був викуплений з неволі? *(22 квітня 1838 року)*

5. Коли відбулася перша поїздка поета в Україну? *(1843 рік)*

6. Хто і в якому творі сказав про малого Тараса: «Всі на кутку кажуть, що з вашого Тараса, мабуть, щось добряче вийде?» *(Сусід; С. Васильченко "У бур'янах", уривок з повісті «Дитинство Шевченка»)*

7. Традиційно Шевченковими днями вважають 9 березня – день народження і 10 березня – день смерті поета. Але є в нашому календарі ще одне Шевченкове свято – 22 травня. Яка подія стоїть за цією датою? *(22 травня 1861 року Шевченка перепоховали на Чернечій горі поблизу Канева)*

Поетична творчість Тараса Шевченка

1. Яким твором починався перший "Кобзар" Шевченка, а яким – друге його видання (1860 р.)? *(“Думи мої, думи мої...”, “Прийшла”)*

2. Назвіть роки і назву циклу, який є «золотою порою творчої зрілості Т.Шевченка». Який твір став першим твором нового періоду? *(1843-1847 рр., період "трьох літ", "Тризна")*

3. Питання про побудову змісту поеми "Гайдамаки".

Спочатку 2 вступи, потім 11 розділів, потім епілог, а потім, як не парадоксально, але ... *(Передмова)*

4. Значна частина поезій Т. Шевченка не мають авторської назви, а ті, що мають, то, як правило, коротку, в 1-2 слова. Але один твір Т. Шевченка має дуже великий авторський заголовок, аж 17 слів. Назвіть цей твір. *(«І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє»)*

5. Цю пам'ятку давньої української літератури Т. Шевченко мав намір перекласти українською мовою в повному обсязі, але встиг відтворити лише два уривки з неї. Як називається ця пам'ятка? *(“Слово о полку Ігоревім”)*

6. Кому присвятив Т. Шевченко поему "Кавказ"? *(Якову де-Бальмену)*

7. Які три картини сну бачить перед собою персонаж поеми "Сон"? *(Петербург, Україна, Сибір)*

Шевченко – драматург, прозаїк, художник

1. Після закінчення Академії мистецтв Т. Шевченка було запрошено на посаду викладача Київського університету. Який предмет він повинен був там викладати?

(Малювання)

2. У якій повісті Т. Шевченко описав викуп з кріпацтва талановитого юнака?

(“Художник”)

3. Перу та пензлю Тараса Григоровича належать такі літературні твори як «Дорошенко», "Никита Гайдай" та картини "Хлопчик-жебрак, що дає хліб собаці", "Панна Сотниківна". Що об'єднує ці літературні та мистецькі твори? (*Не дійшли до нашого часу*)
4. Цю історичну драму Т. Шевченко розпочав писати в 1842 році, а вперше український текст було надруковано в журналі "Основа" у 1862 році. Назвіть її. (*"Назар Стодоля"*)
5. За які картини Т. Шевченко був нагороджений срібними медалями ще під час навчання в Петербурзькій Академії мистецтв? (*"Хлопець-жебрак, що дає хліб собаці", "Циганка-ворожка"*)
6. Як називається цикл картин Т. Шевченка, тематика яких тісно пов'язана з Україною? (*"Живописна Україна"*)
7. Назвіть повісті Т. Шевченка, тематика й сюжети яких повністю відповідають однойменним поемам. (*"Наймичка", "Варнак", "Княгиня"*)

Шевченківська слава

1. Хто з відомих українських письменників перекладав твори Т. Шевченка німецькою мовою? (*І. Франко*)
2. Ця видатна українська просвітителька упродовж усього життя пропагувала твори Т. Шевченка, домоглася присвоєння Кобзаревому імені заснованій нею школі, а також встановила у своїй садибі у Харкові перший пам'ятник Т. Шевченку (1899 р.). Назвіть її прізвище. (*Христина Алчевська*)
3. Хто сказав про Шевченка: «він безсмертний, як саме життя, тому став нашою долею і заповітом»? (*Олесь Гончар*)
4. Назвіть сучасного українського поета, автора поеми-симфонії «Смерть Шевченка». (*Іван Драч*)
5. Цей список розпочато в 1962 році і він щорічно поповнюється. У ньому П. Тичина, О. Гончар, П. Загребельний, В. Сосюра, Г. Тютюнник, А. Малишко, І. Драч, В. Стус, Л. Костенко, І. Малкович, Е. Андієвська та інші. Хто ці письменники? (*Лауреати літературної Державної премії імені Т. Шевченка*)
6. Який із творів Т. Шевченка перекладено 150 мовами? (*"Заповіт"*)
7. З якого року вшанування пам'яті Великого Кобзаря 9 березня стало в нашій країні щорічним і всенародним? (*З 1918 року*)

Сюрприз

1. Які твори присвятив Т. Шевченко Маркові Вовчку, а який твір присвятила письменниця Кобзареві? (*"Сон" / "На паниціні пиєницю жала..." / "Марку Вовчку"; "Інститутка"*)
2. Зображення якого героя античної міфології викарбувано на стелі пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні? (*Прометей*)
3. Цей славетний німецький композитор широко використовував у своїй творчості українські мелодії, зокрема мотив пісні С. Климовського "Їхав козак за Дунай". Т. Шевченко знав і любив творчість цього композитора, називав його «божественним, найвидатнішим музикантом», а його музику – «дивовижними творіннями», часто згадував його у своїх творах, листах, "Щоденнику". Хто цей композитор? (*Людвіг ван Бетховен*)
4. Прочитавши, можливо, "Кармелюка", можливо, "Інститутку" Тарас Шевченко назвав її "Возвишенно прекрасное создание", а також "Пророче наш, моя ти доне". Кого ж поет назвав своєю "донею"? (*Марка Вовчка*)
5. До претендентки на роль кого поет, художник та драматург Шевченко ставив такі вимоги: "Тільки українка, не панського роду, сирота і наймичка"? (*До дружини*)
6. Л. Косач – Леся Українка
Рудченко – Панас Мирний
Вілінська – Марко Вовчок
Шевченко - ? (*Дармограй*)

7. Він першим переклав Біблію українською мовою, створив перший в Україні фонетичний правопис, написав перший український історичний роман і, можливо, був єдиним, у кого Т. Шевченко був боярином на весіллі. Хто він? *(П. Куліш)*

Дуель

1. Цей видатний художник народився та виріс в Україні і крізь усе життя проніс любов до неї, її історії та культури, виконав на українську тематику близько 180 картин. З особливою симпатією і шанобливістю ставився митець до Т. Шевченка і його творчості: намалював його портрет, проілюстрував поему "Кавказ", працював над проектом пам'ятника Кобзареві. Назвіть цього художника. *(Ілля Рєпін)*

2. Чиї твори переписував малий Тарас у саморобні книжечки? *(Г. Сковороди)*

3. Хто видав II видання "Кобзаря" у 1860 році? *(П. Куліш)*

4. Переклад якого уривка з поеми "Слово о полку Ігоревім" зробив Тарас Шевченко? *("Плач Ярославни")*

5. За висловом К. Брюллова, це була "найбільша свиня в торжковських туфлях, але завдяки Т. Шевченку ця "свиня" ввійшла в нашу історію, а сам Брюллов заплатить їй 2500 крб. Назвіть прізвище. *(Енгельгард)*

6. У якому році Т. Шевченко "пас ягнята за селом"? *(1827)*

7. Назвіть прізвище художника, який оформив обкладинку першого видання «Кобзаря» 1840 року. *(В. Штернберг)*

8. Назвіть рік і місце написання Шевченкового "Заповіту". *(1845 рік, м. Переяслав)*

9. У якому році й де була надрукована перша біографія Т. Шевченка? *(1885 рік, журнал "Киевская старина")*

10. Коли відбулася друга поїздка поета в Україну. Які мрії він пов'язував з нею? *(У 1845 році; мав намір жити і працювати в Україні)*

Гаврилюк Оксана Володимирівна,
вчитель української мови та літератури
Рівненської української гімназії,
кандидат педагогічних наук.

ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ ФОРМ АНАЛІЗУ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Основною характеристикою читача, яка значною мірою зумовлює ефективність його роботи з текстом, є читачька компетентність – система якостей особистості, "які дозволяють... ефективно взаємодіяти з текстом, адекватно розуміти твір, вступаючи в діалог з автором, оцінюючи прочитане, виражаючи своє ставлення до нього" [5, с. 91]. На думку А.Фасолі, компетентність як здатність діяти має такі складники: предметні й загальнонавчальні знання, уміння, навички, досвід ставлення до предметної і загальнонавчальної діяльності, позитивний досвід діяльності учня як суб'єкта діяльності і сформовану на цій основі позитивну настанову [4]. А. Ситченко характеризує читачьку компетентність учнів як систему літературних знань і вмінь, що визначає їхню здатність успішно аналізувати й синтезувати знання про літературний процес та його окремі факти і явища на рівні програмових вимог та понад ними [3, с. 49].

О. Ісаєва стверджує, що читання сьогодні має бути все більш аналітичним та критичним. Якщо раніше ми говорили про формулу: "читаю = насолоджуюся", то тепер

прагматичний аспект читання стає пріоритетним, відповідно змінюється і формула читання: "читаю = критично сприймаю світ - розмірковую - піддаю сумнівам - зіставляю - аналізую - даю оцінку = пізнаю (себе і світ)" [1].

Сформувати компетентного читача можна тільки за умови вироблення в учнів умінь аналізувати прочитане, здійснювати діалог з текстом художнього твору. І які б методичні прийоми обрав учитель, які б інноваційні технології він використовував на уроці, усі вони мають бути зумовлені самим твором і специфікою його аналізу.

У сучасній методиці літератури ефективним вважається такий аналіз, який створює широкий простір для думки, коли істини письменника сприймаються як своєрідне художнє відкриття. Щоб твір став відкриттям, потрібно навчити школярів не тільки вдумливо читати, а й розвивати вміння уявляти, здатність почуттями відгукнутися на прочитане.

Цікавими є визначені А. Ситченком типи вмінь аналізувати художні твори: 1) близько до тексту відтворювати в уяві художні картини; переказувати прочитане, передаючи як авторське, так і власне ставлення до зображеного; 2) визначати у творі його основні частини, бачити їхні межі та встановлювати часові зв'язки між ними; 3) розрізняти в тексті образні елементи і розкривати в них авторські прийоми творення, висвітлювати причинно-наслідкові зв'язки між образними компонентами тексту; пояснювати зображувально-виражальні засоби мови й авторське ставлення до зображеного; висловлювати своє ставлення до прочитаного; 4) характеризувати й оцінювати зміст і значення образних компонентів твору, здійснюючи контекстні образні та поняттєві узагальнення; висловлювати своє ставлення до прочитаного; 5) самостійно інтерпретувати зміст і значення художнього твору в цілому; установлювати типологічні зв'язки між образами і творами різних письменників та інших видів мистецтва, помічати пізнавані факти в нових проявах дійсності; складати власні твори за мотивами прочитаного [2, с. 142–143].

Типологія вмінь зумовлює відповідну структуру навчальних завдань, у якій спостерігається їх ускладнення в міру заглиблення учнів в аналітичний процес: *перший* ступінь складності означає емоційно-відтворювальну роботу читачів, коли більше працює пам'ять, уява, фантазія; *другий* ступінь характеризується посиленням аналітичної діяльності, пов'язаної з визначенням образних частин твору; *третій* ступінь вказує на сприйняття й осмислення окремих образних складників тексту, відзначається більшою аналітичною активністю; *четвертий* – передбачає встановлення емоційно-сміслових зв'язків між образами твору; *п'ятий*, найвищий ступінь складності пов'язаний з інтерпретацією твору учнями й розрахований на доказове пояснення ними значення прочитаного, наведення зв'язків його з іншими творами та відповідними життєвими явищами [2].

Поетичний твір аналізується в безпосередній єдності змісту й форми. Важливо простежити зміну почуттів (настроїв) ліричного героя, побачити поетичні образи й визначити, за допомогою яких слів створюються поетичні картини, збагнути почуття, викликані твором.

У середній ланці (5 - 8 класи) можна запропонувати таку схему аналізу поетичного твору.

1. Які настрої (почуття) передано у творі?
2. Про що цей твір?
3. Які образи твору передають настрої (почуття) особливо виразно?
4. Які художні засоби підсилюють ці настрої?
5. Яка основна думка твору і в яких рядках вона виражена?
6. Які думки й почуття пробуджує у вас цей вірш?

Учням старших класів можна запропонувати такий варіант послідовності аналізу поезії.

1. Біографічно-психологічні умови написання твору.
2. Вид та жанр лірики.
3. Провідний мотив.
4. Композиція твору. Виділяють такі етапи розгортання почуття:
 - а) вихідний момент;
 - б) розвиток почуття;
 - в) кульмінація;

- г) авторський висновок.
- 5. Ключові образи твору.
- 6. Мовні засоби, які сприяють емоційному наснаженню твору:
 - а) тропи;
 - б) стилістичні фігури;
 - в) особливості лексики.
- 7. Віршування:
 - а) види рим, спосіб римування;
 - б) віршовий розмір;
 - в) вид строфи.
- 8. Підсумки (художня цінність твору, його місце в доробку автора та в літературі, сприймання твору в добу письменника та його сучасне прочитання).

Пропонуємо кілька форм аналізу поетичного твору.

"Кольоровий" аналіз поезії Лесі Українки "Contra spem spero!"

Учні працюють індивідуально або в парах, виконуючи пропоновані завдання й відповідаючи на запитання.

1. Для заголовку твору обрано латинський вислів "без надії сподіватись". Які асоціації викликає цей вислів? Прочитайте назву латиною й українською мовою. Як змінюється ритм?
2. Прочитайте вірш мовчки. Навпроти кожної строфи запишіть настрій, який вона викликає. Прочитайте поезію так, щоб передати цей настрій.
3. Випишіть у дві колонки образи з кожної строфи.

<i>Життєствердні образи</i>	<i>Песимістичні образи</i>

4. Розмалюйте виписані вами слова кольорами, з якими ці слова у вас асоціюються.
5. Користуючись довідкою, визначте емоційне наповнення кольорів. Доведіть, що колір є "будівельним матеріалом для конструювання художніх образів" поетеси.
6. Який прийом лежить в основі побудови поезії?
7. Який вибір ліричної героїні? А ваш?
8. Як ви думаєте, вислів "без надії сподіватись" стосується тільки особистого життя? Що можете сказати про ліричну героїню?
9. Випишіть той рядок (рядки), який залишив щось у вашій душі.

Довідка

Гете вважав, що колір, "незалежно від будови й форми матеріалу, певним чином впливає на душевний настрій". Він ділив кольори на "позитивні" — жовтий, червоно-жовтий (оранжевий), жовто-червоний (сурик) і "негативні" — синій, червоно-синій і синьо-червоний.

Кольори першої групи створюють бадьорий, живий, діяльний настрій, другий — м'який і сумний.

Зелений Гете відносив до нейтральних.

"Якщо дивитися крізь жовте скло, то око зрадіє... на душі стане веселіше".

Оранжевий "енергійніший" за чисто жовтий.

"Приємне й веселе почуття, яке викликається оранжевим, зростає в яскравому жовто-червоному".

Синій пов'язаний з відчуттям холоду. Якщо дивитися на світ через синє скло, то він виглядатиме сумним".

Червоно-синій (бузковий) "спричиняє відчуття неспокою. Колір живий, але безрадісний". Синьо-червоний (фіолетовий) асоціюється з тривогою і напругою.

Зелений. Якщо жовтий і синій знаходяться в рівноважній суміші, виникає зелений. Душа "відпочиває".

"5-Д" аналіз поезії М.Семенка "Місто"

Учні працюють у групах, виконуючи пропоновані завдання й відповідаючи на запитання.

1. Прочитайте вірш мовчки.

2. Випишіть слова, які характеризують:

- рух, дію.....

- колір.....

- звук.....

- запах.....

Які відчуття викликає вірш?

3. Прочитайте вірш так, аби передати відчуття.

4. Доведіть, що твір – зразок авангардної поезії. Проілюструйте явище деструкції.

Деструкція – порушення чи руйнування звичайної структури (форми, змісту).

5. Спробуйте створити власну поезію в стилі М. Семенка.

"Повільне прочитання" поезії В.Голобородька "З дитинства. Дощ"

Робота вибудовується у формі **бесіди**, у ході якої учні відповідають на запитання й виконують завдання.

- Перечитайте вірш мовчки. Чи всі слова в ньому зрозумілі? А можливо, є слова, вжиті у незвичному для вас значенні?

- Як трактувати метафору "уплетений до нитки"? Чому автор не каже: "Я змок до нитки... змочила дорога... змочила хата". Що хоче сказати поет?

- "Хмара плете і плете зелене волосся дощу, холодне волосся дощу...", проте "усім тепло". Як же це?

- Цікаво, що рядок "Але усім тепло, усі знають: дощ перестане..." є своєрідним поетичним дзеркалом. Ті, хто останніми були "уплетені" в дощ, згадані після цього рядка-дзеркала першими. Хто ж напасеться? А хто набігається? Хто нахитається? Хто насидиться на горі? Хто належиться? А хто прийде додому у хату, наповнену теплом?

Удруге на уроці звучить це запитання. Після уважного читання учнями вірша дехто по-іншому (а може, тільки тепер) зрозуміє твір. Тому вважаємо доцільним ще раз визначити його тему.

Щоб з'ясувати зміст літературознавчого поняття "вільний вірш", учитель звертає увагу на особливості будови твору: рядки не римуються, мають різну кількість складів. У такій поезії головне не співзвучність рядків, а сконцентрована думка. І хоч рими нема, але вірш має певний ритм. Щоб відчути його, пропонуємо прочитати вірш ланцюжком: учитель – перші два рядки в першій строфі й перші три рядки у другій, учні по черзі читають по одному рядку. Восьмикласники звернуть увагу на те, що ритм у першій і другій строфі різний: у першій – більш спокійний, плавний, у другій – енергійний. Отже, ритм теж допомагає передати картину дощу.

Наступна навчальна ситуація – написання твору-візуалізації "Теплий дощ мого дитинства". Учитель пропонує учням уявити себе частиною тієї картини, про яку говорить поет, і записати те, що уявили.

Насамкінець відзначимо, що тільки постійна й наполеглива робота з розвитку вмінь і навичок аналізу тексту допоможе нашим учням стати справді компетентними читачами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ісаєва О. Формування учня-читача-інтерпретатора – соціальне замовлення, що стоїть перед сучасною українською школою. [Електронний ресурс] О.Ісаєва. – Режим доступу: <http://www.ozonlit.in.ua/formuvannya-uchnya-chytacha-interpretatora-sotsialne-zamovlennya-scho-stojit-pered-suchasnoyu-ukrajinskoji-shkoloju/>

2. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу : [монографія] / Анатолій Люціанович Ситченко. – К. : Ленвіт, 2004. – 304 с.

3. Ситченко А. Л. Формувати читацьку компетентність : про науково-педагогічні засади цієї роботи / А. Л. Ситченко // Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України. – 2007. – № 10. – С. 49–53.

4. Фасоля А. Літературна освіта: компетенції, компетентності, знання, уміння, навички [Електронний ресурс] А.Фасоля. – Режим доступу: <http://ozonlit.org/literaturna-osvita-kompetentsiji-kompetentnosti-znannya-uminnya-navychky-2/>
5. Чепелева Н. Технології читання / Н. Чепелева. – К. : Главник, 2004. – 95 с.

Піддубний Микола Адамович,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Методичний практикум

Тема. Методичний практикум "Організація діалогічної взаємодії з текстом художнього твору" (на матеріалі поезії Л.Костенко "Українське альфреско").

Мета. Запропонувати шляхи формування навичок діалогічної взаємодії учнів із текстом художнього твору та реалізації вчителем ключових і предметних компетентностей.

Хід роботи

Вступ до практикуму.

Стисло про питання *"Художній твір як утілення діалогу між автором твору та читачем."*

На думку філософів, першоджерелом будь-якої мистецької діяльності, в тому числі й літературної творчості, є діалогічність. Художній твір є не що інше, як діалог між автором твору та читачем, під час якого вирішуються філософські, естетичні та етичні питання.

Зазвичай під діалогом ми розуміємо двосторонній процес обміну інформацією. У художньому творі діалог має свою специфіку, він мислиться як розуміння світу і людини, як проникнення у глибини буття та осягнення його найвищих істин і вартостей. Діалог між митцем і читачем за таких умов набуває духовного значення.

Кожен художній твір спрямований на діалог із читачем, адже письменник сподівається, що його твір читатимуть, осмислюватимуть, можливо, окремі думки вплинуть на світоглядні переконання. У такий спосіб читач залучається до діалогу як співучасник подій, і без такого спілкування втрачається сутність літературного мистецтва.

Під час діалогу автора і читача відбувається не тільки передача інформації від письменника до читача. Останній часто не погоджується з думкою автора, інтерпретує твір чи окремі його моменти по-своєму, з позицій свого часу й життєвого досвіду.

Думки вголос.

Проблема для обговорення: *"Чи потрібне читання в епоху цифрових технологій". "*

Питання для обговорення:

1. Чи відрізняється спосіб читання сучасної людини від традиційного?"
(Заслуховуються думки кількох учасників).

Імовірна відповідь.

Український учений, автор «Теорії комунікації», спеціаліст у галузі інформаційних технологій, доктор філологічних наук Георгій Почепцов зазначає, що люди Інтернету не можуть читати більше 2 сторінок, а відразу переключаються на щось інше.

На відміну від традиційного, вдумливого читання із зануренням у текст, спосіб читання сучасної людини – це читання-сканування, як його називають дослідники. Таке читання породжує неможливість сконцентруватися на тексті, оскільки сучасна (медійна) людина, яка звикла відшукувати інформацію в мережі, почасти не читає тексти, вона їх сканує, зчитує різні фрагменти, легко переходить від тексту до гіперпосилань, інших матеріалів і навпаки. Таке читання-сканування інформації, своєрідний вебсерфінг (прогулянки Інтернетом у пошуках потрібної інформації) призводить до втрати вдумливого повільного читання.

Орієнтовний підсумок. Читачі «цифрової епохи» не відмовляються від книги та читання, розуміючи, що це вагомий аспект розвитку особистості, формування читача-інтерпретатора, людини з розвинутим критичним мисленням, проте надають перевагу читанню-скануванню, яке формує кліпове мислення.

2. Як залучити сучасного учня до читання?

Імовірна відповідь. Читання з примусу тут безсиле. Доцільно зацікавлювати учнів різними формами читачької діяльності, щоб змусити їх звернутися до тексту. Приклади:

Буккросинг – хобі і суспільний рух, який діє за принципом соцмереж і флешмобу: людина, яка прочитала книжку, залишає її у місці (парк, кафе, потяг), у якому інша людина може цю книжку знайти і прочитати і, в свою чергу, повторити цю ж дію. Спостереження за «мандрівкою» книги здійснюється через спеціальні

Електронна бібліотека – розподілена інформаційна система, що дозволяє зберігати і використовувати різноманітні колекції електронних документів (текст, графіка, аудіо, відео та ін.) завдяки глобальним мережам передачі даних в зручному для користувача вигляді.

Буктрейлер – короткий відеоролик за мотивами книги з метою її презентації.

Роздуми з приводу.

Розмірковуємо над словами українського вченого-літературознавця, доктора філологічних наук, професора Центральноукраїнського державного педагогічного університету Григорія Клочека:

"Скажу кілька слів щодо цих "вебінарів", за які ще й треба платити. Всі шукають та пропагують "новітні тренди". І дурять себе та інших думками, що це ніби підвищує/забезпечує якість освіти. Є "золоті правила" дидактики, які лежать в основі навчання. Без просто неможливо якісно навчати. Про чому всі забули.

Переглядав записи уроків учителів-словесників – учасників минулорічного (2017-2018) конкурсу на звання "Кращий учитель року". Переважна більшість із них виявляла повну безпорадність, коли необхідно було продемонструвати аналіз літературно-художнього тексту. Пережив і сором, і відчай, і роздратування, коли бачив їх безпорадність у навчальному аналізі твору. Всі прагнули демонструвати "тренди".

Ось так ми вже й дотрендилися. Одна показуха".

(Заслуховуються думки кількох учасників).

Ознайомлення із текстом твору (читається поезія Ліни Костенко "Українське альфреско"; текст твору на моніторі).

Над шляхом при долині, біля старого граба,
де біла-біла хатка стоїть на самоті,
живе там дід та баба, і курочка в них ряба,
вона, мабуть, несе їм яєчка золоті.

Там повен двір любистку, цвітуть такі жоржини,
і вишні чорноокі стоять до холодів.
Хитаються патлашки уздовж всієї стежини,
і стомлений лелека спускається на хлів.

Чиєсь дитя приходить, беруть його на руки.
А потім довго-довго на призьбі ще сидять.

Я знаю, дід та баба – це коли є онуки,
а в них сусідські діти шовковицю їдять.
Дорога і дорога лежить за гарбузами.
І хтось до когось їде тим шляхом золотим.
Остання в світі казка сидить під образами.
Навшпиньки виглядають жоржини через тин...

Традиційний підхід до аналізу – діалог між учителем та учнями в системі "запитання – відповідь".

Які запитання доцільно поставити, щоб проаналізувати твір? (Пропонуємо можливі запитання).

До всього вірша:

- Які почуття у вас виникли після прочитання поезії?
- Про що йдеться у творі? Яка його тема?
- Яку головну думку автор втілює у поезії?

До I строфи:

- Що таке альфреско?
- Який світ постає з першої строфи поезії – італійський чи український?
- За допомогою яких образів він твориться?
- Чи новими є ці образи для читача?
- А пейзаж відомий читачу? Яка його роль тут?
- Автор акцентує увагу, що хатка стоїть на самоті. Можемо пояснити, чому на самоті?
- Яким є кадр зображення хатки – панорамним, здалеку чи детальним, зблизька? Чому саме так?

До II строфи:

- У другій строфі кадр змінився чи ні?
- На яких деталях акцентується увага?
- Чому лелека стомлений?
- Про що ці деталі свідчать?
- Із чого видно, що це українське альфреско, український пейзаж?
- Який дух витає над усією цією красою?

До III строфи:

- Чому на руки дід та баба беруть чиєсь дитя?
- Чому вони "довго-довго на призьбі ще сидять"?
- Який головний смисл третьої строфи?
- Яким настроєм вона пройнята? З чого це видно?

До IV строфи:

- Остання строфа – це широкоформатне зображення чи вузьке?
- Що бачимо?
- Чому дорога "золота"? Який художній засіб використав автор?
- Як розуміти передостанній рядок? Чому йдеться про «казку»? Чому вона «остання в світі»? Чому казка «сидить під образами»?

Висновок щодо методики аналізу.

За такого підходу позиція вчителя стосовно учня є авторитарною: учень є пасивним об'єктом впливу, а не рівноправним учасником педагогічного процесу.

Інноваційний підхід до аналізу – організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності на засадах співробітництва, партнерства. Учитель у контексті Концепції Нової української школи набуває ролі координатора і консультанта, тобто особи, яка, навчаючи

учнів, скеровує їх у русло самостійної роботи, створює для цієї роботи умови, координує її і дозволяє учням побачити свої досягнення.

На прикладах педагогічної майстерні та майстер-класу як ефективних практичних формах роботи покажемо, як можна організовувати взаємодію учнів із текстом твору – поезією Ліни Костенко "Українське альфреско".

Педагогічна майстерня: робота в групах (4 групи).

Мета: формування вмінь визначати тему та мету уроку літератури, добирати відповідну форму аналізу, яка б забезпечила ефективну взаємодію з текстом твору.

Заповнення технологічної картки (10 хв):

1. Сформулювати тему уроку.
2. Визначити мету уроку.
3. Запропонувати форму аналізу поезії.

Озвучення результатів, прийняття спільного для всіх рішення.

Майстер-клас: робота в групах (4 групи).

Мета: організація діалогічної взаємодії із текстом поезії Ліни Костенко "Українське альфреско" в процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Завдання учасникам.

- Ви прослухали поезію. Який настрій вона у вас викликала, які почуття збудила?
- Для роботи з текстом твору розділіться на 4 групи. Представники кожної групи отримайте завдання (не оголошуються). Час виконання – 15 хв.

Група 1. З'ясувати історію написання поезії; пояснити назву твору, зокрема, чому альфреско українське.

Група 2. Визначити головний мотив поезії і з'ясувати, як він проходить через увесь твір. Який ще мотив чітко проглядається у творі і звучить як продовження, доповнення головного?

Група 3. Назвати головний композиційний прийом, засоби художньої образності, використані для розкриття теми та втілення головної думки твору.

Група 4. Сформулювати тему й головну думку поезії. Над чим вона спонукає задуматися?

Звіт груп про роботу (5 хв для групи).

Групи слухають, ставлять за потреби запитання, уточнюють почуте, роблять записи і в такий спосіб засвоюють інформацію.

Учитель коректно скеровує виступи представників груп, ставить навідні запитання, підводить до розуміння сутності твору, віднайдення у ньому особистісних смислів.

Очікувані відповіді.

Група 1. Чорнобильська трагедія (1986 р.) справила на поетесу надзвичайне враження: людство з його амбіціями й прагненням владарювати над світом виявилось насправді таким слабким... На очах Ліни Костенко благословенний край на берегах Прип'яті перетворюється на пустелю. Тож не дивно, що в ліриці поетеси в цей час з'являються мотиви прощання із селянською Атлантидою, «останньою в світі казкою».

Альфреско – це живопис, фреска, виконана на стіні водяними фарбами по свіжій сирій штукатурці. Зображення не є середньовічно-романтичним, на якому бачимо пастуха і пастушку або ж пару закоханих. Ні, це зображення українського світу, української ідилії (дід, баба, курочка ряба, мальви, жоржини, лелека), котра з безтурботної стає сумною, набуває мало чи не драматичного звучання.

Група 2. Провідний мотив поезії – мотив самотності, розрив між поколіннями, коли до діда і баби в село не приїжджають онуки, оскільки дітей у подружжя ніколи не було. Його доповнює мотив занепаду, зникнення українських сіл як оберегів, рятівників нації, її культури і традицій як осердя духовності.

Проходить він через увесь твір. Уже в першій строфі "хатка стоїть на самоті", хоч ще не зрозуміло, чому.

У другій строфі показано діда та бабу як дбайливих господарів і цим стверджується, що "біла хатка" ще не покинута. Образ "самотньої хатки" доповнюється образом "стомленого лелеки" (за народним повір'ям, лелека приносить до оселі немовлят, а вжитий епітет "стомлений лелека" створює інше семантичне поле: лелека стає символом нездійснених мрій подружжя та притлумленого роками болю).

У третій строфі почуття самотності посилюється, стає болючим, навіть трагічним. Автор розмірковує не просто про самотність двох людей, а задумується над людською долею літніх людей, яких нікому доглянути на старість. Настроєм туги, суму, самотності пройнята вся строфа: на руки беруть не своє дитя, а чийсь; довге сидіння на призьбі свідчить, що нікуди поспішати, ніхто не чекає; "дід та баба – це коли є онуки» – це, по суті, кульмінаційний момент у розгортанні смислу самотності.

Останні штрихи до мотиву самотності додає четверта строфа, де бачимо символічний образ дороги, по якій "хтось до когось їде", та "золотого шляху". Дорога символізує життєвий шлях. Для батьків, до яких цим шляхом їдуть діти ("хтось до когось їде"), він справді золотий – найдорожчий. Тільки не для діда і баби, до яких ніхто з тієї дороги не повертає. Неозначені займенники "хтось" і "до когось" їде ще більше загострюють увагу на самотності стареньких людей.

У цій же строфі "остання в світі казка сидить під образами", де ще тепліє життя, бо ще висять там ікони. А це значить, що ще живе там український світ, який своєю прадавністю нагадує казку. Щоправда, ця казка – остання: біля діда і баби немає онуків – значить, через деякий час ця хатка залишиться самотньою, назавжди покинутою, приреченою на руйнування. І цей казковий світ уже назавжди відійде у минуле. Цей рядок є кульмінаційним для всього твору.

Так, використовуючи епітети, символічні образи, художні деталі, автор утверджує головний мотив твору.

Група 3. Для втілення задуму автор використовує цікавий композиційний прийом – у кожній строфі змінює кадр зображення. Панорама першої строфи – це українська ідилія (біла хатка, біля якої дід і баба, курочка ряба, яка, мабуть, несе "золоті яєчка", оскільки живуть добре), зображена з далекої відстані, щоб картину можна було охопити зором.

У другій і третій строфах кадр зображення звузився: із загального пейзажу вибрано деталі і показано їх зблизька – тепер уже середнім планом. У кадрі – окремі деталі: любисток, квітучі жоржини, "вишні чорноокі", стежина серед двору, вздовж якої "хитаються патлашки", "стомлений лелека", що спустився на хлів.

Досі ми дивилися зовні на хатку й діда та бабу, що сидять на призьбі. Вислів у четвертій строфі "казка сидить під образами" вводить нас у середину цієї хатки – кадр звузився до розміру кімнати, де ще тепліє життя, бо ще висять там ікони.

Група 4.

Тема – розповідь про двох людей, що доживають віку у самотності; роздуми про Україну, її минуле, сучасне, тривога за майбутнє.

Головна думка – вираження суму з приводу не зігрітої голосами онуків старості; утвердження думки, що обезлюднення села, його поступове зникнення як оберегу національної культури призводить до втрати української ідентичності.

Підсумок роботи.

Так у процесі спілкування з мистецтвом слова, здійсненого шляхом діалогічної взаємодії, формується емоційний досвід школярів. Головним у навчанні стає розвиток здатності до мислення художніми образами, до розуміння авторської ідеї, до сприйняття поетичності мови, до виявлення функцій теоретико-літературних понять. У підлітків формується здатність розуміти підтекст художнього твору, непрямую авторську характеристику. Вони осягають широту художніх узагальнень, співвідносять ту чи іншу

ситуацію, відображену в творі, з життєвими фактами і явищами, із власним читацьким і життєвим досвідом, пізнають авторські і творять власні смисли.

Провідним механізмом за такого читання літературного твору є діалог між автором та читачем. Результатом такого діалогу є поява нового смислу, що виникає внаслідок взаємодії. Сприймаючи та розуміючи прочитане, читач займає по відношенню до нього активну позицію: погоджується або не погоджується, доповнює інформацію, спростовує, трактує по-своєму.

Найбільш розповсюдженим прийомом діалогічної взаємодії з текстом, яка є необхідною умовою формування комунікативної складової читацької компетенції, є критичний аналіз прочитаного шляхом постановки запитань, пошуку правильних відповідей на них, висунення гіпотез щодо поставлених проблем. Ця робота сприяє активізації як комунікативної, так і пізнавальної складових читацької діяльності.

Завершальною ланкою художнього спілкування з твором має стати особливий духовний стан учня-читача – формування особистісного тлумачення змісту. Художній твір і зображений в ньому життєвий досвід автора вступають у взаємодію з особистісним досвідом читачів. Таким чином, твір, залишаючись самим собою, «історично» змінюється, вступаючи у взаємодію з новим життєвим і художнім досвідом, знаходить нові змістові і ціннісні параметри.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ **обласного науково-практичного семінару методистів** **української мови і літератури районних, міських методичних кабінетів, центрів**

За результатами роботи науково-практичного семінару "Формування читацької компетентності школярів у процесі вивчення української літератури" (досвід роботи вчителів-словесників Здолбунівського району) вироблено методичні рекомендації щодо організації читацької взаємодії з текстом художнього твору на уроках української мови та літератури у контексті компетентнісної освіти.

1. У визначенні поняття "компетентність" орієнтуватися на офіційні, загальновизнані дефініції, найбільш вживанні в міжнародній практиці:
 - а) **Освітня комісія Ради Європи:** здатність застосовувати набуті в процесі учіння знання й вміння в різних ситуаціях;
 - б) **ЮНЕСКО:** поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, застосованих у повсякденні;
 - в) **Міжнародний департамент стандартів:** спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу;
 - г) **Закон України "Про освіту" (прийнятий Верховною Радою 05.09.2017 № 2145-VIII):** "Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність".
2. Внеском літературної освітньої галузі у формування предметної компетентності вважати:
 - у формування компетентності спілкування державною мовою – вміння, що виробляється в процесі навчання літератури, – розуміти україномовні тексти різних жанрів і стилів;
 - у компетентність спілкування іноземними мовами – порівнювати оригінальні художні тексти та їх україномовні переклади; розуміння ролі іноземної мови як засобу пізнання іншого світу, збагачення власного культурного досвіду;
 - у математичну компетентність – розвивати абстрактне мислення; установлювати причинно-наслідкові зв'язки, виокремлювати головну та другорядну інформацію; чітко формулювати визначення і будувати гіпотези;

- в основні компетентності у природничих науках і технологіях – критично оцінювати результати людської діяльності в природному середовищі, відображені у творах літератури;
- в інформаційно-цифрову компетентність – працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації;
- у компетентність уміння вчитися впродовж життя – визначати мету і цілі власної діяльності, планувати й організовувати їх, здійснювати задумане, рефлексувати й оцінювати результат; використовувати різноманітні стратегії навчання; користуватися різними джерелами інформації;
- у компетентність ініціативність і підприємливість – аналізувати життєву ситуацію з певної позиції; презентувати власні ідеї та ініціативи чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби;
- у соціальну та громадянську компетентності – толерантно відстоювати власну позицію в дискусії; аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань; уникати дискримінації інших у процесі спілкування;
- в обізнаність та самовираження у сфері культури – зіставляти специфіку розкриття певної теми (образу) в різних видах мистецтва; ідентифікувати себе як представника певної культури; визначати роль і місце української культури в загальноєвропейському і світовому контекстах; створювати тексти, висловлюючи власні ідеї;
- в екологічну грамотність і здорове життя – ілюструвати екологічні проблеми прикладами з художніх творів; бережливо ставитися до природи як важливого чинника реалізації особистості; розуміти переваги здорового способу життя.

3. Компетентним в освітній діяльності вважати учня, який уміє вчитися, а саме:

- усвідомлює мету освітньої діяльності;
- мотивований до ефективної освітньої діяльності;
- вміє організувати свою освітню діяльність;
- вміє відібрати потрібні знання;
- працює за обґрунтованим планом, який веде до поставленої мети;
- вміє здійснювати моніторинг і самоконтроль освітньої діяльності;
- усвідомлює свою освітню діяльність і прагне до її вдосконалення.

4. Предметну літературну компетентність трактувати *"як готовність і здатність працювати з текстами різних художньо-естетичних систем, культурно-історичних епох, світоглядних орієнтирів, традицій і стилів: розуміти зміст прочитаного, з'ясовувати авторську позицію і художні засоби донесення її до читача, творити на основі прочитаного власні смисли щодо порушених проблем, висловлювати власну (подеколи критичну) позицію стосовно прочитаного, сприймати художній твір як чинник формування життєвого досвіду та соціально-психологічного й соціокультурного становлення"*.

5. Складниками літературної компетентності вважати такі:

- *літературознавчу* (здатність застосовувати літературознавчі знання й уміння для інтерпретації та аналізу художнього твору, налагодження діалогу з текстом (автором, героями), самим собою, іншими читачами, знаходження в ньому авторських і творення власних смислів);
- *інформаційну* (готовність працювати з різними джерелами інформації, знаходити та опрацьовувати її);
- *емпатійно-образну* (спроможність уявляти прочитане, співпереживати, мислити образами);
- *естетично-аксіологічну* (здатність оцінювати художній твір з естетичних позицій, розглядати зміст, учинки героїв, авторську позицію з погляду національних і загальнолюдських цінностей);

- *творчо-мовленнєву* (здатність обґрунтовувати власну думку, створювати тексти, будувати зв'язні висловлення залежно від комунікативної ситуації);
- *самоорганізаційну* (здатність керувати власною читацькою діяльністю, особистісним і читацьким розвитком).

6. Рівень читацької компетентності визначати за вміннями, які становлять її основу і піддаються вимірюванню й оцінюванню:

- розуміти зміст твору (значення окремих слів, речень, фраз, усього тексту), виокремлювати ключові слова, фрази;
- уявляти прочитане;
- визначати тему твору, його жанрові й композиційні особливості;
- знаходити в тексті потрібну (первинну, вторинну, найважливішу, надлишкову) інформацію;
- "бачити" автора, розкривати авторський смисл (ідею);
- визначати порушені проблеми, висловлювати ставлення до зображеного, зокрема до героя;
- розуміти героїв (співпереживати їм, пояснювати їхні почуття, переживання, дії тощо);
- оперувати літературознавчими термінами (перелік різнитиметься для кожного класу);
- інтерпретувати прочитане;
- визначати власні смисли, з'ясовувати значення прочитаного для особистісного і читацького розвитку;
- вести діалог із текстом (автором, героями): ставити запитання, передбачати розвиток подій тощо.

7. Видами діяльності, які забезпечують формування читацької компетентності, вважати такі:

- виразне читання художнього тексту;
- різні види переказу (докладний, стислий, вибірковий, з елементами коментаря, з творчим завданням);
- відповіді на запитання, що засвідчують розуміння змісту твору;
- складання планів і написання творчих робіт за літературними творами і на основі життєвих вражень;
- цілеспрямований пошук інформації на основі знання її джерел та вміння працювати з ними.

8. Створювати умови для безперервного зростання рівня педагогічної майстерності вчителів, їх самоосвітньої діяльності, оволодіння інноваційними методиками й технологіями для організації навчально-виховного процесу на засадах компетентнісно зорієнтованої освіти з метою формування компетентного учня-читача.